

YLEISTEN KIRJASTOJEN PALVELUJEN TUOTANTO

**Argumentaatioanalyysi Opetusministeriön ja Kirjastoseuran
teksteistä julkaisuvuosina 2000 - 2004**

Tiina Björkman

**Pro Gradu -tutkielma
Informaatiotutkimuksen laitos
Tampereen Yliopisto
Toukokuu 2008**

TIIVISTELMÄ

TAMPEREEN YLIOPISTO

Informaatiotutkimuksen laitos

BJÖRKMAN, TIINA: Yleisten kirjastojen palvelujen tuotanto. Argumentaatioanalyysi Opetusministeriön ja Kirjastoseuran teksteistä julkaisuvuosina 2000 – 2004.

Pro gradu –tutkielma, 66 s.

Informaatiotutkimus

Toukokuu 2008

Tutkielman tavoite on tarkastella sitä, miten yleisten kirjastojen palvelujen tuottamisesta puhutaan Suomessa 2000-luvun alkupuolella. Tutkimuskysymyksien avulla pyritään löytämään vastaus siihen, miten tutkimusaineistossa argumentoidaan yleisten kirjastojen palvelujen ulkoistamisen tai yhteistyössä tuottamisen puolesta ja vastaan ja edelleen mitkä ovat mahdollisesti piilossa olevat argumentit yleisten kirjastojen palvelujen ulkoistamisen tai yhteistyössä tuottamisen puolesta ja vastaan. Lisäksi pyritään selvittämään, mitkä toimijat on tutkimusaineistoissa määritelty kirjastopalvelujen tuottajina ja mikä on näiden toimijoiden välinen työnjako ja miten se perustellaan.

Tutkimusaineisto koostuu opetusministeriön julkaisemasta Kirjastostrategiasta (2003) ja Suomen Kirjastoseuran julkaiseman Kirjastolehden artikkeleista vuosilta 2000 – 2004. Artikkeleista aineistoon on valittu pääkirjoituksia ja Suomen kirjastoseuran kannanottoja sillä perusteella, että niissä käsitellään yleisten kirjastopalvelujen tuottamista.

Aineiston analyysissä käytetään argumentaatioteoreettisia metodeja. Teksteistä pyritään määrittämään argumentoinnin viitekehys, argumentoinnin lähtökohdat eli esisopimus argumentoi- ja ja yleisön välillä sekä argumentoinnin kulku. Eli se miten ja kenelle yleisten kirjastopalvelujen tuottamisesta puhutaan ja miten eri tuotantotapoja perustellaan.

Tutkielman tuloksista on nähtävissä, että kirjastopalvelujen tuottamiseen yhteistyössä niin horisontaalisella kuin vertikaalisellakin tasolla suhtaudutaan myönteisesti läpi aineiston. Mielenkiintoinen havainto on se, että kirjastopalvelujen ulkoistaminen varsinkin yksityisen sektorin tuottamaksi on lähes vaiettu palvelun tuotantotapa aineistossa. Ulkoistamisesta ei puhuta, vaikka samaan aikaan Suomessa on menossa mittava julkisten palvelujen yksityistämisen ja ulkoistamisen suuntaus esimerkiksi sosiaali- ja terveyssektorilla. Tutkielmassa pyritään pohtimaan myös sitä, miksi ulkoistamiseen ei oteta kantaa.

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	3
1.1 Työn tausta ja aihe	3
1.2 Valtakunnalliset toimijat Suomen yleisen kirjastolaitoksen taustalla	4
1.3 Yleisten kirjastopalveluiden organisointi Suomessa 2000-luvulla	6
1.4 Tutkielman rakenne	9
2. JULKINEN PALVELUNTUOTANTO	10
2.1 Markkinaehtoistaminen julkisten palvelujen järjestämisessä	11
2.2 Yksityissektori sosiaali- ja terveystaloudessa	13
2.3 Julkisia palveluja yhteistyössä	14
2.4 Miksi kirjastopalvelut tuotetaan lähes kokonaan julkisella sektorilla	15
3. AINEISTO	19
4. ARGUMENTAATIOTEOREETTINEN LÄHESTYMISTAPA	21
4.1 Uusi retoriikka	23
4.2 Perelmanin argumentaatioteoria	23
4.2.1 Argumentoinnin viitekehys	24
4.2.2 Argumentoinnin lähtökohdat	25
4.2.3 Argumentoinnin kulku	26
4.2.3.1 Kvasiloogiset argumentit	27
4.2.3.2 Todellisuuden rakenteeseen nojaavat argumentit	29
4.2.3.4 Analogia ja metafora	30
5 MUITA ARGUMENTAATIOTEOREETTISIA TUTKIMUKSIA	32
5.1 Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka – tapaus asuntopolitiikka	34
5.2 Asuntopolitiikan suunnittelutekstien tematiikka	36
5.3 Yleisökonstruktiot: universaalista partikulaariin argumentointiin	37
5.4 Asuntoliittisten suunnitelmien esisopimukset	38
5.5 Argumentoinnin etenemistavat suunnitteluteksteissä	38
5.6 Tiivistelmä ja johtopäätökset: suunnitelmatekstien eetos, päätös ja logos	40
6 TUTKIMUSAINOSTON ANALYYSI	42
6.1 Kirjastostrategia 2010	43
6.1.1 Kirjastostrategian teema ja yleisö	43
6.1.3 Argumentoinnin eteneminen Kirjastostrategiassa	45
6.1.3.1 Metaforat – Verkosto ja Hybridikirjasto	45
6.1.3.2 Kirjastostrategian tavoitteet ja toimenpiteet eri toimijoiden välisen yhteistyön kehittämiseksi	47
6.1.3.3 Kirjastopalvelun markkinaehtoistaminen	49
6.1.3.4 Kirjaston puolueettomuus puoltaa julkista palveluntuotantoa	51

6.2 Kirjastolehden artikkelit	52
6.2.1 Artikkelien teema ja yleisö	52
6.2.2 Artikkelien esisopimukset.....	54
6.2.3 Argumentoinnin eteneminen artikkeleissa	55
6.2.3.1 Kirjastojen välinen työnjako ja yhteistyö muiden instituutioiden kanssa pääkirjoituksissa	55
6.2.3.2 Kirjastojen välinen työnjako ja yhteistyö muiden instituutioiden kanssa Kirjastoseuran lausunnoissa ja puheenjohtajien haastatteluissa.....	58
6.3 Tulosten yhteenveto: julkisesti rahoitetun kirjastoverkon puolesta	61
7 POHDINTAA	63
LÄHTEET	64

1. JOHDANTO

1.1 Työn tausta ja aihe

Yleisten kirjastopalvelujen tuottaminen yhteistyössä ja kirjastopalvelujen hankkiminen ostopalveluna nousivat 2000-luvulla tarkastelun kohteeksi yhtenä julkisen palvelutuotannon uudistamisen osa-alueena. Kirjastosektorilla ei palvelujen tuotteistamisessa ole kuitenkaan edetty yhtä pitkälle kuin esimerkiksi sosiaali- ja terveyssektorilla. Tässä työssä tarkastellaan keskustelua, jota yleisellä kirjastosektorilla käytiin 2000-luvun alkupuolella kirjastopalvelujen järjestämisestä ja pyritään selvittämään sitä miten eri tuotantotavoista argumentoitiin.

Työssäni tarkastelen yleisten kirjastojen palvelujen tuottamista yhteistyönä ja palvelujen ulkoistamista Opetusministeriön selvityksessä (2003) ja Kirjasto-lehdessä samana ajanjaksona julkaisuvuosina 2000-2004. Yleisten kirjastopalvelujen tuottamista käsitellään argumentaatio-teoreettisen viitekehyksen avulla. Olen kiinnostunut siitä, millaisin argumentein perustellaan yleisten kirjastopalvelujen ulkoistamista ja millaisin argumentein sitä vastustetaan sekä miten argumentoidaan kirjastojen ja muiden julkisten laitosten välisen yhteistyön puolesta ja vastaan. Ennen kaikkea, ovatko argumentit erilaisia riippuen siitä onko kyse ulkoistamisesta vai yhteistyöstä.

Työni aineisto koostuu opetusministeriön tilaamasta selvityksestä, joka on kirjoitettu Kirjastopoliittinen ohjelman 2001-2004 perusteella. Kirjasto-lehden artikkeleista valitsin mukaan ne, jotka edustavat Suomen kirjastoseuran tai sen jäsenten tai jäsen ehdokkaiden kantaa ja kuuluvat johonkin seuraavasta neljästä kategoriasta: pääkirjoitukset; Kirjastoseuran hallitusehdokkaiden ja hallitusjäsenten haastattelut, Kirjastoseuran toimintasuunnitelmat ja toimintakertomukset sekä Kirjastoseuran kannanotot ja lausunnot.

Tutkielmassa pyrin argumentaatioanalyysin avulla selvittämään sitä, miten yleisiä kirjastopalveluita tulisi tuottaa Suomessa 2000-luvulla. Aihetta lähestytään seuraavien alakysymysten avulla. tekstimassan analyysin hallitsemiksi:

- (i) Mitkä ovat teksteissä ilmenevät argumentit yleisten kirjastojen palvelujen ulkoistamisen tai yhteistyössä tuottamisen puolesta ja vastaan?
- (ii) Mitkä ovat mahdollisesti piilossa olevat argumentit yleisten kirjastojen palvelujen ulkoistamisen tai yhteistyössä tuottamisen puolesta ja vastaan?
- (iii) Mitkä tahot/toimijat on tutkimusaineistoissa määritelty kirjastopalvelujen tuottajina?
- (iv) Mikä on näiden toimijoiden välinen työnjako ja miten se perustellaan?

Tässä työssä selittämisyrityksen näkökulmana on yleisten kirjastopalvelujen tuottamisen tarkastelu valtakunnallisesti merkittävien kirjastosektorin toimijoiden laatimien tekstien kautta. Tekstit on tuotettu tietyssä sosiaalisessa tilanteessa tiettyjen esittäjien ja yleisöjen välillä toteutuvana kommunikaatioprosessina.

Tapaustutkimuksen tavoite on yleisten kirjastopalvelujen tuottamisen kuvaaminen argumentaatioprosessina ja siihen liittyvien retoristen elementtien havainnollistaminen ja osoittaminen. Tämä tapahtuu tekstien perusteella siten, että pyrin kuvaamaan niihin sisältyvää argumentaation rakennetta pohjana olevan esittäjä-yleisö suhteen kautta ja eritellen tekstistä argumentaatiolle ominaisia piirteitä.

Käytän työssäni vastaavaa argumentaatioteoreettista lähestymistapaa kuin Hilikka Summa (1989) on käyttänyt tutkimuksessaan Hyvinvointipoliittikka ja suunnitteluretoriikka – tapaus asuntopoliittikka. Summan tapaustutkimuksen osa, jossa suunnittelukäytäntö kuvataan argumentaatioprosessina, esitellään tässä työssä melko seikkaperäisesti luvussa 5 Muita argumentaatioteoreettisia tutkimuksia.

1.2 Valtakunnalliset toimijat Suomen yleisen kirjastolaitoksen taustalla

Lähtökohtani on, että Suomessa yleisten kirjastopalvelujen kehittämistä ohjataan pääasiallisesti kahdelta taholta: opetusministeriöstä ja Suomen kirjastoseurasta. Asiantuntijaorganisaatioilla, kuten yliopistojen täydennyskoulutuskeskuksilla, Yleisten kirjastojen neuvostolla (perustettu vasta 2003) tai Suomen kuntaliitolla on varmasti merkittävä rooli palvelujen uudistamisessa ja arvioimisessa, mutta tässä oletan, että yhteiskunnallisina toimijoina juuri opetusministeriö ja Suomen kirjastoseura ovat ne keskeiset tahot, joilla on sekä poliittisia että aatteellisia pyrkimyksiä yleisten kirjastojen kehittämiseksi.

Suomen kirjastoseuran tarkoitus on edistää kirjastolaitoksen kehitystä, tehdä tunnetuksi kirjastojen yhteiskunnallista ja tieteellistä tehtävää ja kulttuurimerkitystä sekä kohottaa kirjastoalalla työskentelevien ammattitaitoa. Suomen kirjastoseura on toiminut vuodesta 1910 ja jäsenistöä oli vuonna 2006 noin 2000.

Kirjastoseura julkaisee Kirjastolehteä, joka pyrkii olemaan ammattilehtenä alan merkittävä vaikuttaja ja osallistumaan yleisemminkin keskusteluun kulttuurilehtenä. Esimerkiksi vuonna 2007 Kirjastolehti tukee sisällöltään kirjastoseuran muuta toimintaa pitämällä sitä ja sen keskeisiä aiheita esillä mm. kirjastopäiviä, sidosryhmäyhteistyötä, kuntauudistuksen etenemistä sekä kirjastokorvausten ja valtion tuottavuusohjelman kehittymistä.

Yleisten kirjastojen ja tietopalvelujen valtion kirjastohallinnollisen infrastruktuurin muodostavat opetusministeriö ja lääninhallitukset. Vain yleisillä kirjastoilla, Varastokirjastolla ja Näkövammaisten kirjastolla on selkeä valtion kirjastohallinto. Yleisten kirjastojen valtionhallinnon tehtävänä on sille tyypillisin keinoin edistää kansalaisen tietohuoltoa ja kirjasto- ja tietopalveluiden saatavuutta ja laatua.

Opetusministeriö vastaa yleisten kirjastojen rahoituksesta yhdessä kuntien kanssa. Laskennallisen valtionosuuden lisäksi opetusministeriö maksaa erilaisia avustuksia. Se valmistelee alaa koskevaa lainsäädäntöä ja ohjeistuksia. Se määrittelee kansalaisten kirjasto- ja tietopalvelujen toteuttamiseen yleiset valtakunnalliset linjaukset. Se arvioi keräämiensä tilastojen ja läänien arviointien pohjalta palvelujen toteutumisen kunnissa ja ryhtyy tarvittaviin toimenpiteisiin. (Kirjastopoliittinen ohjelma 2001-2004, 2001, 45.)

Nykyisessä rahoitusmallissa kunnat vastaavat kirjastojensa toiminnasta ja rahoituksesta ja saavat sitä varten valtionosuutta. Tämä raha on kuitenkin kunnan vapaasti käytettävissä, muuhunkin kuin kirjastotoimintaan. Niin sanottu korvamerkitty valtionosuus poistui vuonna 1993.

1.3 Yleisten kirjastopalveluiden organisointi Suomessa 2000-luvulla

Suomessa on 2000-luvulla tehty selvityksiä kirjastopalvelujen tuotteistamisesta. Vuonna 2004 ilmestyi Opetusministeriön rahoittama Tuula Haaviston, Tuomo Suomalaisen ja Juha Vuori-Karvian: 'Kirjastojen peruspalveluja täydentävä maksullinen toiminta', jota edelsi vuonna 2002 julkaistu raportti 'Selvitys kirjastoalan osaamisen ja resurssien kaupallisista hyödyntämismahdollisuuksista'. Molemmissa raporteissa lähtökohta on ollut se, että peruspalvelujen on säilyttävä maksuttomana. Näissä selvityksissä on pyritty kartoittamaan peruspalveluja täydentävien maksullisten palvelujen mahdollisuuksia. Työryhmä tuli kuitenkin siihen johtopäätökseen, että Suomessa asia ei ole vielä kypsä etenemään uusiin vaiheisiin. Haaviston työryhmän selvitykset ovat joka tapauksessa keskustelunavaus siitä, miten esimerkiksi koulujen ja kirjastojen välinen kirjastopalvelujen tarjonta voitaisiin tuotteistaa.

Yleisellä kirjastosektorilla palveluja tuotetaan kirjastoverkon kaikilla tasoilla sekä vertikaalisesti (paikallinen – alueellinen ja kansallinen taso) että horisontaalisesti (koko maan laajuisesti, jokaisessa kirjastossa). Yleisten kirjastojen toimipisteet, joita Suomessa on lähes 1000, kantavat näkyvimmin vastuun kansalaisten henkilökohtaisten tiedontarpeiden tyydyttämisestä. Niiden tarkoituksena on palvella maksuttomilla peruspalveluilla lähiyhteisönsä tarpeita. Noin 80 % suomalaisista käytti vuonna 2004 kirjastoa. (Heinisuo, Koskela, Saine, 28, 2004.)

Yleisistä kirjastoista 19 kirjastolle on annettu tehtävä toimia maakuntakirjastona. Maakuntakirjastoilla ei ole määräysvaltaa tai hallinnollista asemaa alueensa muihin kirjastoihin nähden, vaan maakuntakirjastojen tulisi lähinnä tukea niiden toimintaa ammatillisesti. Uudistukset, tulevaisuuden suuntaviivat sekä ajankohtaisten kirjastostrategioiden- ja selvitysten tunteminen on osa maakuntakirjastojen ammattitaitoa. Ne toimivat usein yleisten kirjastojen mielipiteiden esiintuojina hallinnossa valtakunnallisella tasolla. (Heinisuo, Koskela, Saine, 37, 2004.)

Helsingin kaupunginkirjasto toimii yleisten kirjastojen valtakunnallisena keskuskirjastona, jonka tehtävistä säädetään kirjastoasetuksessa (Kirjastoasetus 1078/1998, 1§). Opetusministeriön tulossopimuksen mukaan yleisten kirjastojen keskuskirjasto ylläpitää yhteisiä keskitettyjä palveluja, esimerkiksi luokitusjärjestelmän kehittämistä, yleisten kirjastojen verkkopalveluita (www.kirjastot.fi) sekä toimii ulkomaalaiskirjastona. Yleisten kirjastojen keskuskirjaston teh-

tävänä on myös edistää yleisten ja tieteellisten kirjastojen sekä yleisten kirjastojen välistä yhteistoimintaa.

Työryhmä Heinisuo, Koskela & Saine (2004) vertaili keskitetyn tuotannon palvelun mallia ja toimintahajautettua mallia keskenään, kirjastoverkon kokonaisvaltaisen toimivuuden näkökulmasta. Kirjoittajat painottavat sitä, että palvelutuotannon organisointimalleja voidaan kehittää täsmällisemmiksi ja toimivimmiksi, mikäli tarpeet on perusteellisesti kartoitettu. Ja edelleen he muistuttavat, että Suomen kirjastoverkon organisoituminen on monien hitaiden hallinnollisten muutosten ristipaineessa samaan aikaan kun tekninen kehitys tekee ennen mahdollista asioista täysin mahdollisia. Pelkona onkin, että hallinnon ja yhteistoiminnan kehittäminen asettaa rajan myös uusien innovaatioiden toteutukselle ja hyödyntämiselle, vaikka tarkoitus olikin päinvastainen.

Keskitetyn mallin taustalla on ajatus, että eri kirjastoryhmien tarpeet kohdistuvat tiettyihin Kansalliskirjaston eli Helsingin yliopiston kirjaston tuottamiin palveluihin, joita ovat kansallisten Linnea-yhteistietokantojen käyttö (hakukäyttö ja kopioluettelointi), kirjastoverkon infrastruktuurin tekninen tuki ja koordinoitipalvelut, Kansallisen elektronisen kirjaston (FinElib) aineistohankintapalvelut, kirjastoverkon yhteisten palvelujen kehittäminen ja palveluihin liittyvän koulutuksen koordinointi ja tiedotus sekä tilastoyhteistyön koordinointi. Nykyinen laki ei velvoita Kansalliskirjastoa tarjoamaan palveluitaan kirjastoverkon muille osapuolille. Näin ollen yleisten kirjastojen (kuten myös ammattikorkeakoulukirjastojen ja erikoiskirjastojen) ongelmana on ollut rahoituksen järjestäminen Kansalliskirjaston tuottamiin palveluihin. Opetusministeriön asettama kansalliskirjaston toimialaa uudelleen arvioiva työryhmä ehdottikin tammikuussa 2003, että Helsingin Yliopiston kirjaston toimiala ja tehtävät laajennettaisiin koskemaan koko Suomen kirjastoverkkoa. (Heinisuo, Koskela, Saine, 48, 2004.)

Uusien yhteistyökumppaneiden näkemysten esille pääsemistä edesauttaisivat näiden muodostamat omat konsortiot. Konsortiolla tarkoitetaan useampien toimijoiden muodostamia yhteisverkostoja, eräänlaisia 'kimppoja', joissa toimitaan verkostoajattelua hyödyntäen yhteisen päämäärän hyväksi. Yhdistämällä voimavarat esimerkiksi suurissa hankkeissa voidaan konsortion eri jäsenille saada paremmat neuvotteluasemat ja ennenkaikkea edullisempi kokonais-hinta ko. palvelusta. Konsortion negatiivisia puolia ovat usein niiden hitaus ja se, että niihin

osallistuminen vaatii melko runsaasti niin aineellisia kuin immateriaalisia resursseja (Haasio, 21 - 22, 2000)

Yleisten kirjastojen osalta perustettiin konsortio nimeltä Yleisten kirjastojen neuvosto. Yleisten kirjastojen neuvoston on tarkoitus osallistua maakuntakirjastojen ja keskuskirjaston välisen toiminnan koordinointiin sekä kaikkien yleisten kirjastojen yhteistyön ja vuorovaikutuksen edistämiseen. Kirjastoverkon osapuolten välisissä neuvotteluissa olisi tarkoitus sopia yhteisistä kehityshankkeista ja tavoitteista sekä tarvittavista voimavaroista, seurannasta ja arvioinnista. Sopimukset ja tavoitteet tehdään kolmivuotiskaudelle. (Heinisu, Koskela, Saine, 48-49, 2004.)

Heinisuon, Koskelan ja Sainen mukaan (2004) tällä Kansalliskirjastovetoisella palvelujen uudelleen järjestelyllä olisi tarkoitus edistää kirjastoverkon toimintaa kokonaisuutena, kirjastoverkon asiantuntemus saataisiin paremmin käyttöön ja kansalaiset pääsevät tasapuolisemmin käyttämään tiedonlähteitä. He painottavat, että keskitetyksi tuotetut palvelut ovat myös kustannustehokkaita. Vähentämällä päällekkäistyötä ja siirtymällä lyhyistä projekteista pidemmän tähtäimen suunnitteluun säästetään aikaa, rahaa ja työpanoksia joka taholla. Yksittäiset kirjastot voisivat keskittyä päätehtäväänsä eli peruspalvelujen tarjoamiseen omalle asiakaskunnalleen.

Heinisu, Koskela ja Saine (2004) perustelevat toimintahajautetun mallin hyötyjä siten, että monessa tapauksessa on motivoivampaa, tarkoituksenmukaisempaa ja tehokkaampaa tuottaa palveluja alhaalta ylöspäin eli toimintahajautetusti. Esimerkkeinä tästä he mainitsevat kirjastokimppat, Linkkikirjaston ja Kysy kirjastonhoitajalta –verkkopalvelun. Edelleen he painottavat, että huomionarvioista on, että vaikka valtakunnantasolta tarkasteltuna kimppojen yhteistyö näyttää toimintahajautetulta toiminnalta, se on kuitenkin paikallisesti tarkasteltuna keskitettyä toimintaa. (Heinisu, Koskela, Saine, 52, 2004.)

Vuonna 2003 kirjastojen ehkä yleisin yhteinen toimintamuoto olikin ns. kimppojen muodostaminen. Yli 70 % suomalaisista yleisistä kirjastoista kuului johonkin maan 78 kirjastokimppaan. Kimppa voidaan määritellä kahden tai useamman kirjaston yhteiseksi atk-kirjastojärjestelmäksi, mutta yleensä yhteinen järjestelmä hankinta on vain kimpan syntytyönäisy. Kimppojen muodostuminen yhtenäistää samalla yleisten kirjastojen kirjastojärjestelmien

kenttää ja tuo viimeisiäkin mukaan standardien mukaisiin järjestelmiin, mikä puolestaan parantaa kirjastoverkon toimivuutta. Tavoiteltavana lähtökohtana kaikessa seudullisessa yhteistyössä on palvelun kehittäminen ja toiminnan parantaminen. Säästäminen ei saisi olla ainoa syy yhteistyömuotoihin, vaan mukana tulisi olla aktiivinen pyrkimys tarjota asiakkaalle parempaa palvelua. (Heinisuo, Koskela, Saine, 54-55, 2004.)

1.4 Tutkielman rakenne

Johdanto –luvussa pyrin työn tavoitteiden lisäksi luomaan yleiskatsauksen Suomen yleisten kirjastojen palvelujen järjestämisestä 2000–luvulla. Esittelin Heinisuo, Koskelan ja Saineen kartoituksen ja ehdotuksen eri kirjastotoimintojen tuottamisen keskittämisestä tai yhteistyössä tuottamisesta. Luvussa 2 tarkastellaan laajemmin Suomen julkisen sektorin toimintamalleja 2000–luvulla. Pääpaino on siinä, miten valtionvarainministeriö sekä sosiaali- ja terveysministeriö linjaavat julkisten palvelujen tuotannon ja miten tässä viitekehyksessä ymmärretään julkisen palvelun tuottaminen yhteistyönä ja mahdollinen julkisen palvelun ulkoistaminen. Sosiaali- ja terveystaloudet otin tarkastelun kohteeksi siksi, että näitä palveluja tuotetaan monipuolisimmin - sekä julkisen, yksityisen, että kolmannen sektorin toimesta. Mielestäni näitä palvelun tuotantomalleja ensin selvittämällä on myös helpompi ymmärtää kirjastosektorille ehdotettavia palvelun tuotantotapoja.

Luvussa 3 esittelen tekstianalyysin pohjana käyttämäni aineiston. Luku 4 käsittelee työni argumentaatioteoreettista viitekehystä, uuden retoriikan tutkimusta ja erityisesti Chaim Perelmanin argumentaatioteorian käsitteistöä.

Luvussa 5 esittelen Hilka Summan (1989) väitöstutkimuksen 'Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka – tapaus asuntopolitiikka' argumentaatioteoreettisen tutkimuksen mallina. Sivuan myös Riikka Kuusiston lisensiaattitutkimusta Oikeutettu sota ja julma teurastus: Läntisten suurvaltajohtajien sotaretoriikkaa Persianlahdella ja Bosniassa.

Luku 6 on tutkimusaineistoni analyysin esittelyä. Olen jakanut tämän analyysiprosessin raportointiin ja analyysiin tulosten esittelyyn. Lopuksi pyrin tekemään synteysin kahden eri tekstiaineistokokonaisuuden tuloksista. Luvussa 7 pohdin tuloksia ja mahdollisia lisäselvitystarpeita.

2. JULKINEN PALVELUNTUOTANTO

Julkiset palvelut eroavat yksityisistä palveluista siinä, että julkiset palvelut on laissa määrätty julkisen sektorin järjestettäväksi. Useimmiten julkinen sektori rahoittaa suurimman osan palveluista. Julkinen sektori voi tukea erilaisilla järjestelmillä myös täysin yksityisten palvelujen tuotantoa, kuten esimerkiksi sairausvakuutuskorvauksilla yksityisiä terveystalouksia.

Vuosien 2003-2007 hallitusohjelmassa säilytettiin eurooppalaiset hyvinvointipalvelujen perusperiaatteet: universaalisuus (palvelut kuuluvat kaikille), yhdenvertaisuus (tasapuolisesti tarpeen mukaan) ja oikeudenmukaisuus sekä palvelujen kustannusten tasaaminen. Suomessa hyvinvointimalliin on oleellisena osana kuulunut verovaroin rahoitetut palvelut, joiden järjestäminen on Suomessa 1960-luvulta lähtien ollut suurimmalta osin julkisen sektorin tehtävä. Julkisen sektorin rinnalla on kuitenkin aina ollut enemmän tai vähemmän yksityistä palveluntuotantoa. (Yksityisen sektorin rooli julkisessa palvelutuotannossa, 2005, 13-14.)

Erityisesti 1960-1990-luvuilla hyvinvointiyhteiskunnan rakentaminen perustui siihen, että julkinen sektori tuotti itse palvelut. Laajamittaisissa peruskoulu- koulutus- ja kansanterveystyön uudistuksissa purettiin silloista yksityistä hyvinvointipalveluiden järjestelmää. Hyvinvointimallilla ymmärretään sitä laajaa kokonaisuutta, jossa hyvinvointivaltio (ensimmäinen sektori), markkinat (toinen sektori) ja kansalaisyhteiskunta (kolmas ja neljäs sektori) toimivat rinnastensa ja luovat kansalaisille hyvinvointia. Kolmannella sektorilla tässä ymmärretään kansalaisyhteiskunnan sosiaali- ja terveysalan järjestöjen, vapaaehtoistyön ja itseavun järjestäytyneitä verkostoja ja neljännellä sektorilla löyhiä sosiaalisia verkostoja, jotka koostuvat perheistä, sukulaisista, ystäväistä ja läheisistä.

Sotien jälkeen kolmen suuren yhteistyön (valtapuolueina SKDL, Maalaisliitto ja SDP) ajoista ja erityisesti 1960-luvulta alkaen suomalainen hyvinvointimalli muotoutui pohjoismaiseksi ns. universaaliksi malliksi. Suomen koko väestö on tästä alkaen ollut oikeutettu sekä sosiaaliturvaan että julkisiin palveluihin. Sosiaaliturvan jakamiseen erikoistunut julkisen sektorin tarjoaa taloudellisia etuja sekä ansiosidonnaisina että maassa asumiseen pohjautuvana perusturvana. Tätä on täydentänyt kuntiin organisoitu julkinen palvelujärjestelmä, palveluvaltio.

Palvelusta riippuen julkiset palvelut voivat olla maksuttomia, niistä voidaan periä kustannuksia alhaisempi käyttäjämaksu tai palvelut järjestetään kustannusvastaavasti. Maksujen tavoitteena on palvelujen rahoittamisen lisäksi ohjata asiakkaiden käyttäytymistä, mutta tarkoituksena ei ole ohjata tuotantoyksiköiden päätöksentekoa. Resurssit kohdistetaan julkisiin palveluihin pääosin poliittisten tavoitteiden mukaisesti eikä markkinoiden kautta kuten markkinataloudessa. Valtio ja kunnat määrittelevät tarjottavat hyödykkeet eikä asiakkaille ole välitöntä, siis itse vaihdantatapahtumassa realisoituvaa mahdollisuutta vaikuttaa palvelujen sisältöön ja saatavuuteen. Rahoituksesta, tuotannon suunnittelusta ja toteuttamisesta ovat vastanneet julkisen hallinnon yksiköt. (Yksityisen sektorin rooli julkisessa palvelutuotannossa, 2005, 17-18.)

2.1 Markkinaehtoistaminen julkisten palvelujen järjestämisessä

Julkisten palvelujen markkinaehtoistaminen tarkoittaa markkinasignaalien ja –kannusteiden laajamittaisempaa hyväksikäyttöä ja julkisen sektorin tuotantoyksiköiden monopolistisen aseman purkamista. Markkinaehtoistamisen avulla voidaan yhtäläistää toiminta- ja omistusrakenteeltaan erilaisten organisaatioiden toimintaedellytyksiä julkisessa hyvinvointipalvelujärjestelmässä.

Markkinaehtoisella toiminnalla voidaan katsoa olevan seuraavat tunnusmerkit:

- kaikki relevantti hyödykeominaisuuksia ohjaava informaatio ohjaa päätöksentekoa
  - vaihdantaa varten on erityinen markkinapaikka
  - päätöksentekijöillä on sekä oikeus että taloudelliset kannusteet taloudellisesti rationaaliseen päätöksentekoon relevanttien hyödykeominaisuuksia kuvaavan informaation perusteella
- (Yksityisen sektorin rooli julkisessa palvelutuotannossa, 2005, 19.)

Julkisessa palvelujärjestelmässä markkinaehtoistaminen on luonteeltaan tietoinen ja vaiheistettu muutosprosessi. Sen keskeisenä elementtinä on palveluiden rahoituksen, tuotannon ja tilaamisen eriyttäminen toisistaan sekä tuotannon ja tilaamisen kosketuspinnan saattaminen markkinatyypiseksi.

Tilaaja-tuottaja-mallin käyttöönotto julkisessa palveluorganisaatiossa johtaa markkinaehtoistamiseen, koska tilaajan ja tuottajan neuvottelut ja sopiminen ao. hyödykkeen toimitusmäärästä ja –ehdoista täyttävät edellä mainitut markkinaehtoisuuden kriteerit. Tässä tapauksessa ra-

kennetaan näennäismarkkinat eli kvasimarkkinat julkisen sektorin organisaation sisälle. Jos muutos toteutetaan pelkästään julkisen sektorin sisäisenä, ei markkinaehtoistamiseen liity yksityisen sektorin roolin lisäämistä. Myöskään kilpailua ei luoda, mikäli organisaation sisäiselle tuottajaorganisaatiolle ei sallita kilpailijoita tilausprosessissa. Markkinaehtoistaminen, yksityisen sektorin roolin vahvistaminen palvelutuotannossa sekä kilpailun hyväksikäyttö ovat siis toisistaan erillisiä, mutta toisiinsa läheisesti liittyviä, julkisen palvelujärjestelmän uudistumisen ulottuvuuksia. Julkisen organisaation sisällä toteutettua tilaaja-tuottajamallia on käytetty valtiolla välivaiheena ennen kuin palvelutuotanto on avattu kilpailulle. Kuntien järjestämistä vastuulle säädettyjen tehtävien osalta tilaaja-tuottajamalli toteutuu, koska kuntien valtuustot ja lautakunnat voivat päättää miten palvelut järjestetään ja toimivat palvelun tilaajina. (Yksityisen sektorin rooli julkisessa palvelutuotannossa, 2005, 19.)

Tilaamismenettelyn hajuttaminen voi olla tuotanto-organisaation uudistamista seuraava, sille rinnakkainen tai vaihtoehtoinen tapa käynnistää kunnallisen palvelujärjestelmän uudistaminen. Niillä palvelualoilla, joissa tuotantoyksikköjä on kunnan alueella tyypillisesti useita, markkinaehtoistamisprosessi voidaan käynnistää antamalla kuntalaisille mahdollisuus valita se tuotantoyksikkö, jota he haluavat käyttää ja käyttämällä näin saatua informaatiota kuntalaisen preferensseistä tuotantoyksikköjen ohjauksessa. (Yksityisen sektorin rooli julkisessa palvelutuotannossa, 2005, 19-20.)

Tilaaja-tuottajamalli, jossa oma palvelutuotanto lakkautetaan ja hankinta suoritetaan ulkopuoliselta tuottajalta, merkitsee ulkoistamista. Ulkopuolisen hankinnan tulee pääsääntöisesti perustua hankintalain mukaiseen tarjouskilpailuun ja hankintakilpailujen ja kilpailuttamisosaamisen kehittäminen tilaajaorganisaatioissa kuuluu olennaisena osana ulkoistamiseen. Ulkoistamisessa vastuu palvelun sisällöstä ja laadusta säilyy aina tilaajalla. (Yksityisen sektorin rooli julkisessa palvelutuotannossa, 2005, 20.)

On huomattava, että markkinaehtoistaminen ei tietenkään ole ainoa tapa tehostaa julkista palvelujärjestelmää. Myös julkisen palvelutuotannon kehittäminen palvelumalleja ja palvelurakennetta koskevilla uudistuksilla ja hyödyntämällä teknologiaa on tärkeää. Tuloksellisessa uudistusprosessissa ei ole kyse valinnasta markkinaehtoisen ja perinteisen tuotantotavan välillä vaan molempien kehittämisestä. (Yksityisen sektorin rooli julkisessa palvelutuotannossa, 2005, 21.)

2.2 Yksityissektori sosiaali- ja terveystalvaeluissa

Kuntien sosiaali- ja terveydenhuoltoa säätelevät pääosin kansanterveyslaki, erikoissairaanhoidolaki, sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelu- ja valtiosuuslaki (STVOL) ja sosiaalihuoltolaki. Sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntö velvoittaa kunnat järjestämään sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut asukkailleen, mutta ei säätele yksityiskohtaisesti toiminnan laajuutta, sisältöä tai järjestämistapaa. Kunta voi siten järjestää sosiaali- ja terveydenhuollon alaan kuuluvat palvelutehtävät:

- 1.joko itse,
- 2.yhteistyössä muiden kuntien kanssa,
- 3.olemalla jäsenenä toimintaa harjoittavassa kuntayhtymässä,
- 4.hankkimalla palveluja valtiolta, toiselta kunnalta, kuntayhtymältä tai muulta julkiselta tai yksityiseltä palvelun tuottajalta tai
- 5.antamalla palvelunkäyttäjälle palvelusetelin, jolla kunta sitoutuu maksamaan palvelunkäyttäjän kunnan hyväksymältä yksityiseltä palvelun tuottajalta hankkimat palvelut kunnan päätöksellä asetettuun setelin arvoon asti.

(Yksityisen sektorin rooli julkisessa palvelutuotannossa, 2005, 33.)

Kunnat rahoittavat sosiaali- ja terveystalvaelujen kustannukset pääosin verotuloillaan, sosiaali- ja terveydenhuollon käyttökustannusten valtiosuusilla sekä palvelujen käyttäjiltä perittävillä asiakasmaksuilla. Valtiosuus kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon rahoituksesta on vähentynyt n. 44%:sta vuonna 1992 vajaaseen neljännekseen viimeisen 10 vuoden aikana (n.24 % v. 2004). (Yksityisen sektorin rooli julkisessa palvelutuotannossa, 2005, 34.)

Yksityiset palveluntuottajat eli järjestöt ja yritykset tuottavat reilun viidesosan kaikista sosiaali- ja terveystalvaeluista. Sosiaalipalveluista yksityisen palvelutuotannon osuus on noin 24 % ja terveystalvaeluista noin 17 % henkilökuntamäärällä mitattuna. Sosiaalipalveluista järjestöt tuottavat suuremman osan kuin yritykset, kun taas yksityisistä terveystalvaeluista yritykset tuottavat valtaosan.

(Yksityisen sektorin rooli julkisessa palvelutuotannossa, 2005, 34.)

Silja Hiironniemi (2002) esittelee terveydenhuollon palvelujärjestelmän kokonaismallin kehittämisen visionsa teoksessa 'Kuntien uusi rooli terveystalvaelujen järjestäjinä ja hankkijoina'.

Hänen mukaansa terveydenhuollon palvelujärjestelmästä tulisi laatia verkostoperiaatteella kokonaisuusmalli, jossa sijansa olisi sekä julkisilla että yksityisillä palveluilla kuin myös kolmannella sektorilla. Mallin kehittelyn ja toiminnan tulisi tapahtua valtion koordinoimana verkostona eri tahojen kumppanuusperiaatteella ja keskinäisessä yhteisymmärryksessä. Verkoston luomisen tulisi perustua paikallisiin olosuhteisiin ja vapaaehtoisuuteen prosessissa, jossa kunnat palvelujen järjestäjinä ovat alueellisen verkoston rakentajia.

Verkoston yksittäisten palvelusopimusten tekemisessä päämekanismina olisi kilpailuttaminen, mutta palvelumarkkinoiden kehittämissä vaiheissa ja uusia palveluja kehitettäessä kehittämisen tulisi voida tapahtua kumppanuusperiaatteella ilman kilpailua. Voittoa tavoittelemattoman kolmannen sektorin rahoitus ja kilpailutus/kumppanuusmekanismi tulisi ratkaista kestäväällä tavalla. (Hiironniemi 2002, 90.).

Hiironniemen mukaan parhaimmillaan tällainen verkosto voi muodostaa toimivat seudulliset markkinat, joissa ei ole monopoliasemassa olevia tuottajia ja jossa kunta ei ole riippuvainen yksinomaan ulkopuolisesta palveluntuotannosta. Palvelujen käyttäjillä on nykyiseen tapaan vapaus valita hakeutuvatko he julkisen vai yksityisen terveydenhuollon palvelujen käyttäjiksi. Malli voi siis johtaa siihen, että julkisen palvelun valinnut kuntalainen saa palvelunsa yksityisen palveluntuottajan tuottaman, mutta kunnan järjestämänä ja julkisen rahoitusjärjestelmän piiristä. (Hiironniemi, 2002, 91.)

2.3 Julkisia palveluja yhteistyössä

Kuntien seudullinen yhteistyö on monissa ohjelmissa (hallitusohjelma, hallituksen strategia ohjelma, kansalliset ohjelmat, kuntien omat strategiat) todettu kunnallishallinnon strategiseksi kysymykseksi 2000-luvun ensimmäisenä vuosikymmenenä. Kuntien yhteistyön uudeksi toiminnan tasoksi on muodostunut seutu, joka voidaan määritellä seutukuntaa tai seutukuntajaosta poikkeavana kuntien joukkona tai toiminnallisena, verkottuneena ja eri toimijoiden keskinäiseen vuorovaikutukseen perustuvana kokonaisuutena. (Ylitalo, 2005, 11, Laamanen 2001.).

Kirsi Ylitalo (2005) arvioi tutkimuksessaan 'Palveluja yhteistyössä – kunnat valintojen edessä' kuntien välisen yhteistyön edellytyksiä seuraavasti. Kuntien välisen yhteistyön rakentamisessa näyttää olevan taustalla sisäisten resurssien käyttö ja tarve kehittää kuntien välistä toi-

mintaa tilanteessa, jossa yksittäinen kunta jää liian heikoksi toimijaksi. Yhteistyön liikkeelle lähtevänä voimana on halu ratkaista yhteinen ongelma. Yhteistyössä on nähtävissä erilaisia syvyysasteita ja se rakentuu vaiheittain. Yhteistyön onnistuminen ja toimivuus ovat riippuvaisia osapuolten keskinäisistä suhteista, luottamuksesta, sitoutumisesta, arvojen yhteneväisyydestä, toisten hyväksymisestä, vallan jakautumisesta sekä yhteisen tavoitteen ja hyödyn näkemisestä ja kyvystä hallita muutoksia. Myös yhteistyön ohjaajan sitoutumisella on merkitystä. Yhteistyötä hidastavina tekijöinä pidetään sekä fyysisiä esteitä, kuten maantieteellisiä etäisyyksiä että henkisiä esteitä, kuten osapuolten pyrkimyksiä dominoivaan asemaan ja omien etujen pönkittämiseen, eturistiriitoja ja muutosta vastustavaa organisaatiokulttuuria. Yhteistyön edellytysten ja vaiheiden tunnistaminen edesauttavat kuntien yhteistyön rakentamisessa ja yhteistyölle asetettujen tavoitteiden saavuttamisessa. (Ylitalo, 2005, 19.)

Ylitalon (2005) tutkimuksessa haastatellut kuntien edustajat pitivät tärkeänä, että jokaisessa kunnassa on jatkossakin saatavilla sosiaali- ja terveyspalveluja, mutta samalla he myös tunnustivat selkeän yhteistyötarpeen sosiaali- ja terveyspalveluiden turvaamiseksi kuntalaisille. Kunnat olivat valmiita järjestämään sosiaali- ja terveyspalveluja yhteistyössä, jos sillä voidaan säilyttää palvelut saatavilla omassa kunnassa. Kuntien välinen yhteistyö nähtiin etenevän lähikuntien sosiaali- ja terveyspalvelujen yhteensovittamisella ja paikallisilla ratkaisuilla yksityisen ja kolmannen sektorin kanssa. Seudullisia yhteisiä kehittämiskohteita ovat erityisosaajien verkostoituminen ja työnjako. Näitä vaatimuksia on hankala toteuttaa pelkästään lähikuntien välisenä yhteistyönä. Toisaalta erityisosaajien verkostoitumisessa ja työnjaossa etäisyyksiä ei pidetty merkityksellisinä, jos esim. teknologiaa hyödyntämällä on mahdollisuus saada tarvittavaa osaamista kuntiin. (Ylitalo, 2005, 106.)

2.4 Miksi kirjastopalvelut tuotetaan lähes kokonaan julkisella sektorilla

Edellä kuvatut monimuotoiset ehdotukset yksityisen sektorin palvelutuotannon lisäämisestä sosiaali- ja terveydenhuollon alalla antanevat kuvan siitä, kuinka monimutkaisesta ja monitahoisesta asiasta julkisten palvelujen uudessa tuotantomallissa on kysymys. Kirjastosektorillaan nykyinen kirjastolainsäädäntö ei estä yksityisen palvelutuotannon osuuden lisäämistä. Myöskään rahoitusmallit, kuten kuntien valtionosuusjärjestelmä eivät estä valtiota tai kuntia esimerkiksi ulkoistamasta palveluntuotantoaan. Suomessa yksityisen ja julkisen palvelutuotannon kilpailuneutraalisuutta on pyritty parantamaan mm. arvonlisäverotuksessa.

Suomessa on kirjasto tällä hetkellä jokaisessa kunnassa ja hyvin todennäköistä on, että kaikilla seuduilla ei täällä koskaan olisi yksityisiä palveluntarjoajia ja palveluita on vaikea ostaa, jos palveluntarjoajaa ei edes ole olemassa. Yksityisen palvelun tarjontaa rajoittaa varmasti myös seudullisten markkinoiden puute. Vaikka yli 70% Suomen yleisistä kirjastoista kuuluukin kirjastokimppaan, on näiden yhteenliittymien suurin tavoite ollut tähän mennessä yhteisten kirjasto-atk-järjestelmien hankinta ja siten järjestelmien hankinta- ja ylläpitokuluissa säästäminen.

Jos kirjastopalvelujen tuottamista ryhdyttäisiin todella ulkoistamaan varmasti ongelmaksi nousisi myös epätietoisuus henkilöstövaikutuksista. Vieläkään ei julkisella sektorilla etenkin kuntatasolla ole varmuutta siitä, miten henkilöstön kanssa tulee menetellä, silloin kun ulkoistaminen toteutetaan myymällä oma tuotanto, tai yhtiöittämällä tai lopettamalla se.

Vastuu palvelujen laadun valvonnasta säilyy edelleen kunnilla, vaikka jokin kirjastopalvelu tuotettaisiinkin ensimmäisellä tai kolmannella sektorilla. Palvelua ulkoistettaessa kunnan on varmistettava, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään kunnan vastaavalta toiminnalta.

American Library Association julkaisi vuonna 2000 yleisten kirjastojen johtajille ja paikallisviranomaisille suunnatun dokumentin Outsourcing: A Public Library Checklist. Jo dokumentin johdannossa painotetaan sitä, että palvelujen ulkoistamisella on sekä vastustajia että puolustajia. Nimenomaan kirjaston ydinpalvelujen ulkoistaminen on kiistelty aihe. Puolustajien mielestä ulkoistamisella voidaan säästää resursseja ja samalla hyödyntää ulkoisten toimittajien investointeja, innovaatioita ja erityisosaamista. Kirjasto pystyisi näin tarjoamaan myös palveluita, joita nyt ei sisäisesti kyetä tuottamaan. Vastustajien mielestä ydinpalveluiden ulkoistaminen vähentäisi yleisen kirjastoinstituution elinkelpoisuutta, hävittäisi paikallisen osaamisen ja kontrollin sekä kaventaisi kirjastoammattilaisten antamaa lisäarvoa. (Outsourcing: A Public Library Checklist, 2000, 1.)

Julkaisussa painotetaan sitä, että ulkoistaminen (outsourcing), alihankinta (contracting out) ja yksityistäminen (privatization) vaativat aina selkeän tapauskohtaisen määrittelyn. Ulkoistamisen määritelmä on ALAn dokumentissa lainattu liike-elämästä ja se on seuraava.

” Outsourcing is the act of transferring some of a company’s recurring internal activities and decision rights to outside providers, as set forth in a contract. Because the activities are recurring and a contract is used, outsourcing goes beyond the use of consultants. As a matter of practice, not only are the activities transferred, but the factors of production and decision rights are often, too. Factors of production are the resources that make the activities occur and include people, facilities, equipment, technology, and other assets. Decision rights are the responsibilities for making decisions over certain elements of the activities transferred.” (Outsourcing: A Public Library Checklist, 2000, 5.)

Palveluja ulkoistettaessa on erityisen tärkeää määritellä milloin, miten, missä ja kenen toimesta kukin palvelu / toiminto tuotetaan. Aina on tiedettävä kenen on hallinnollinen ja laillinen vastuu kustakin toiminnosta.

Ruth Rikowski (2002) tutkii Maailman Kauppajärjestön WTO:n ja etenkin GATS-sopimuksen (General Agreement in Trade on Services) vaikutuksia Englannin yleisiin kirjastoihin. WTO:n päätavoite on vapauttaa maailmankauppa. GATS on WTO:n sopimus, jonka alueena on palvelukauppa, mikä tarkoittaa kaikkia niitä aloja, joilla tarjotaan erilaisia palveluja, koskien sekä julkista että yksityistä sektoria. GATSin sopimusteksti sisältää yli tuhat sivua tekstiä, joten se on toistaiseksi yksi WTO:n monimutkaisimmista sopimusteksteistä. GATS-neuvottelut perustuvat bilateraalisiin sopimuksiin, joissa eri neuvottelujen osapuolet (jäsenmaat) vaativat toinen toisiltaan jonkin palvelusektorin kaupan vapauttamista, ja tarjoavat tilalle saman tai jonkun muun sektorin avaamista omassa maassaan.

Rikowskin mukaan julkisten palveluiden tulevaisuus riippuu pitkälti siitä, miten eri maiden hallitukset tulkitsevat GATS sopimuksen tekstiä eli mitkä palvelut voidaan vapauttaa kilpailulle ja mitkä säilyvät valtion ja kuntien tuottamina palveluina. Rikowski jatkaa, että Iso-Britannian kirjastolaitos on murroksessa ja painottaa, että juuri kapitalismi on yksi merkittävä tekijä muutosten taustalla. Englannin kirjastolaitos on aikaisemmin perustunut ajatukseen yhteisöllisyydestä, jakamisesta, julkisen palvelun eetoksesta ja kirjastojen yleisen hyvän ja inhimillisen itseilmaisun vahvistavasta voimasta. Nyt hänen mukaansa kaksi täysin erilaista ideologiaa on ristiriidassa keskenään ja Rikowski toteaa, että kapitalismi on jo saanut jalansijan Englannin kirjastoista. (Rikowski 2002, 5-6.)

Väitettään hän perustelee muun muassa seuraavilla esimerkeillä. Yleiset kirjastot ovat alkaneet etsiä tulolähteitä, kuten postikorttien, kirjanmerkkien ja muiden paperikauppatavaroiden

myynti. Osa materiaalista lainataan maksua vastaan kuten videot, kasetit ja cd:t. Yksityiset yritykset tekevät myös yhteistyötä kirjastojen kanssa edistääkseen omien tuotteidensa myyntiä. Esimerkkinä tästä Rikowski käyttää Bill ja Melinda Gatesin säätiön antamaa 2,6 miljoonan punnan lahjoitusta Englannin yleisille kirjastoille tietokeskusten luomiseen köyhille alueille. On myös tapauksia, joissa yksityiset yritykset ovat rahoittaneet yleisten kirjastojen tietotekniikkahankkeita ja saaneet kirjastolta tiloja käyttöönsä omien tietotekniikkakurssiensa pitämiseen. (Rikowski 2002, 6-7.)

Rikowski mukaan kirjastopalvelujen yksityistäminen (privatization) voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen: (1) kirjastoja ylläpidetään tai joitakin kirjastopalveluja tuotetaan suoraan voiton tavoittelemiseksi, (2) yksityiset yritykset tekevät voittoa siten, että hoitavat kirjastoja halvemmalla kuin se hinta, jonka ovat tarjouksensa perusteella tehdyssä sopimuksessa määritelleet, (3) yksityisen sektorin ajamat pääomaa sitovat projektit kuten uuden keskuskirjaston rakentaminen tai tietojärjestelmien kehittäminen. (Rikowski 2002, 7.)

Kaiken kaikkiaan hän suhtautuu kielteisesti kirjastojen ja kirjastopalvelujen kaupallistamiseen:

“The capitalisation of libraries and library services is a process that deepens over time with libraries becoming sites for capital accumulation and profit making. The other two processes - commercialisation and privatisation – feed off each other such that libraries and library services become increasingly commodified and then capitalised. This implies that library services are increasingly ruled by the goal of profit making. Notions of income generation, income streams, marketing, library products, the user as ‘customer’ or ‘consumer’ and the market, competition and cost-effectiveness and efficiency become the yardstick for success. This implies a ‘culture change’ regarding the ways library staff are encouraged to view what they are about. The capitalisation of libraries implies its businessification – the library and library services as businesses, bathed in business values and outlooks.”(Rikowski 2002, 8-10.)

Rikowski pitää mitä tahansa kirjastopalvelun ulkoistamista tai kirjastopalvelun rahoittamista yksityisen sektorin tuella aina voiton maksimoinnin pyrkimyksenä. Näkökulman voisi kääntää toisinpäinkin, pyritään tuottamaan mahdollisimman laadukkaita kirjastopalveluita mahdollisimman tehokkaasti. Julkisen palvelun tuotteistaminen ei välttämättä tarkoita puhdasta voiton maksimointia tai kansalaisten tasa-arvoisen vapaan tiedonsaannin rapautumista.

Suomessa sosiaali- ja terveyssektori on huomattavasti pidemmällä palvelujen tuotteistamisessa ja yksityisten palveluntarjoaminen käyttämisessä kuin kirjastosektori. Tästä hyvänä esimerkkinä on valtakunnallinen terveys- ja sosiaalialan palveluiden hakupalvelut www.hoivayrittajat.com.

3. AINEISTO

Työni aineisto koostuu opetusministeriön selvityksestä: Kirjastostrategia 2010. Tiedon ja saatavuuden politiikka. (2003). Kirjasto-lehden vuosien 2000 – 2004 artikkeleista valitsin mukaan ne, jotka edustavat Suomen kirjastoseuran tai sen jäsenten / jäsen ehdokkaiden kantaa ja kuuluvat johonkin seuraavasta neljästä kategoriasta:

- *Kirjastoseuran hallitusehdokkaiden ja hallitusjäsenten haastattelut*
- *Kirjastoseuran toimintasuunnitelmat ja toimintakertomukset*
- *Kirjastoseuran kannanotot ja lausunnot*
- *Pääkirjoitukset*

Kirjastolehden artikkelit on valittu Kirjastostrategian ja Kirjastopoliittisen ohjelman julkaisujalta.

Kirjastostrategia 2010 on jatkoa ja osin syntynytkin Kirjastopoliittisen ohjelman 2001 – 2004 perusteella Kirjastopoliittinen ohjelma 2001 – 2004 syntyi Opetusministeriön 24.3.1999 asettaman työryhmän työn tuloksena. Työryhmän tehtävänä oli tehdä valtakunnallinen ehdotus ja linjaus kirjaston roolista ja tiedon saatavuudesta tieto- ja kansalaisyhteiskunnassa. Työryhmän tuli suorittaa tehtävänsä 31.12.2000 mennessä.

Työryhmän muistion tiivistelmässä painotetaan sitä, että koska kunnallisten kirjastojen toiminnasta vastaa kukin kunta itsenäisesti, ohjelmassa annetaan päätöksenteon pohjaksi suunta- viivoja ja tietoja, jonka tavoitteena on mm. helpottaa yksittäistä kuntaa ja kirjastoa löytämään omaan ympäristöönsä sopiva strategia ja profiili.

Kirjastostrategia 2010 on opetusministeriön linjaus tiedon ja kulttuurin saatavuuden politiikaksi. Siinä esitetään näkemys tiedon ja kulttuurin saatavuuden visioista ja tavoitteista, pyritään tunnistamaan haasteet ja kehittämistarpeet, konkretisoidaan toimenpiteitä kansalaisten ja oppijoiden tietohuollon turvaamiseksi sekä linjataan kuntien ja valtion rooli. Vaikka pääpaino on yleisissä kirjastoissa ja valtion erityisvelvoitteissa, strategiassa painotetaan sitä, että hyviä

tuloksia saadaan ainoastaan kuntien ja valtion sekä eri toimijoiden välisellä tehostuneella yhteistyöllä. Kirjastostrategiassa esitetyt näkemykset olivat käytettävissä sitä seuraavan hallituskauden (2003 – 2007) neuvottelujen sekä muun päätöksenteon pohjaksi.

Kirjasto-lehden artikkeleista kokosin aineiston sillä perusteella että, dokumentissa otetaan kantaa siihen, miten kirjastopalveluita tuotetaan Suomessa ja kansainvälisesti 2000 –luvulla. Mukana on myös visioita, ei vain konkreettisia käytössä olevia toimintamalleja. Mukaan valituissa artikkeleissa pääteemana on kirjastopalvelujen tuottaminen yhteistyössä tai muilla tavoin.

Tämä aineisto koostuu:

10 pääkirjoituksesta

6 Suomen kirjastoseuran lausunnosta

3 Suomen kirjastoseuran puheenjohtajan haastatteluista

4. ARGUMENTAATIOOTEETTINEN LÄHESTYMISTAPA

Argumentti on lyhyesti määriteltynä perusteltu väite tai mielipide jonkin asian puolesta tai sitä vastaan. Kakkuri-Knuutilan & Heinlahden määritelmässä argumentti tarkoittaa perustelua ja myös perustelua ja väitettä yhdessä. Argumentin tarkoitus on perustella jotakin väitettä ja vastata kysymykseen, miksi lukijan tai kuulijan pitäisi hyväksyä väite. Väitteen ja sen perustelun lisäksi argumenttiin kuuluvat myös erilaiset taustaoletukset, joita ei lausuta julki. Taustaoletukset liittävät väitteen ja sen perustelut toisiinsa. (Kakkuri-Knuutila & Heinlahti, 2006, 23-27.)

Kakkuri-Knuutilan ja Heinlahden mukaan argumenttien analyysi helpottuu huomattavasti, kun pitää mielessä, että toiminnan perusteluissa on aina kaksi erilaista toisiaan täydentävää tekijää: jokin halu, tahto, tavoite, arvo tai normi sekä näkemys keinoista. Tavoite suuntaa toimintaa, mutta ku-kaan ei ryhdy mihinkään, ellei hänellä ole myös riittävästi halua toteuttaa tavoite. Uskomus keinos-ta kertoo, mitä tavoitteen toteutumiseksi on tehtävä. Filosofiassa näitä toiminnan perusteluja kut-sustaan halutekijäksi ja uskomustekijäksi. Teoreettinen argumentaatio painottaa sitä, millainen maailma on. Siinä perustelut ja väitteet koskevat tosiasioita. Käytännöllisessä argumentaatioissa perusteluissa on sekä tavoitteiden halutekijä että keinojen uskomustekijä, joilla perustellaan toimintaan ryhtymistä. (Kakkuri-Knuutila & Heinlahti, 2006, 28-29.)

Teoksessa 'Ajattelu ja argumentointi' (1997) argumentti määritellään siten, että se on todisteiden ja perusteltavan väitteen muodostama kokonaisuus tai oletusten (premissien) ja johtopäätöksen muodostama kokonaisuus. Voidaan puhua deduktiivisista ja induktiivisista argumenteista. Päättelystä ja perustelusta voidaan vastaavasti nimittää argumentoinniksi tai argumentaatioksi. Silloin kun argumenttia esitettäessä vastataan tai periaatteessa voitaisiin vastata kysymykseen 'Mikä näistä oletuksista seuraa?', sen esittäminen on päättelyä. Kun taas vastataan tai voitaisiin vastata kysymykseen 'Millä perusteella', ollaan rakentamassa perustelua. (Siitonen&Halonon, 1997, 148).

Argumentaatioteoreettisen tutkimuksen juuret ovat Antiikin retoriikassa. Retoriikka, oppi siitä miten asiat esitetään vakuuttavasti ja suostuttelevasti puhutun sanan keinoin, koki varsinaisen

tulemisensa antiikin Ateenassa filosofien ja sofistien välisten keskustelujen kautta. . (Haapanen, teoksessa Palonen&Summa, 1996, 23-50.)

Aristoteleen teoksessa 'Retoriikka', todistelu ja harkinta eli järkeen vetoaminen nousee oikean pu-hetaidon keskiöön tunteiden ja niihin vaikuttamisen asemasta. Aristoteles käsittää retoriikan tai-doksi löytää käytettävissä olevat vakuuttelun ja suostuttelen keinot yksityistapauksessa. Retoriikka tarjoaa teorian, jonka avulla puhuja löytää tietoja, sanoja, argumentteja, s.o puheen materiaalin ja todisteiden esittämisen tavan. Sen sijaan dialektiikka tieteellisen argumentoinnin muotona koskee

yleistä, lajeja, niiden suhteita ja ominaisuuksia: se käyttää rationaalista päättelyä ja ajatus suostut-telusta on sille vieras.

1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun aikana klassinen retoriikan juonne vähitellen katkesi. 1800-luvun loppuun mennessä kriittinen yhteiskuntafilosofia kiinnostui yhteiskunnasta ja yhteisöstä kokonaisuutena, ei niinkään niiden karismaattisista ja retorilta taidoiltaan kyvykkäistä tai kyvyttömistä johtajista. Retoriikka jäi tämän käänteen jälkeen elämään kolmella osaluueella. Siitä tuli osa klassista filologiaa, jolloin sitä opiskeltiin osana antiikin kieliä ja niiden historiaa. Toisaalta retoriikka tuli osaksi puheen opettamisen eri suuntauksia, kuten lausuntaa, puheoppia tai puheviestintää. Kolmanneksi retoriikasta tuli vähitellen osa yhteiskuntafilosofiaa, yhteiskunnan eri tasojen ja tahojen argumentaation teoriaa. Tätä kautta retoriikka kosketti oikeastaan kaikkea yhteisöllistä, sosiaalista ja kulttuurista toimintaa. (Puro, 1998, 85.)

Samalla kävi ilmeiseksi, että retoriikka jakautui selkeästi käytännölliseen ja teoreettiseen haaraan. Yhteiskuntateoreettinen lähestymistapa muokkasi alaa teoreettiseksi ja metodologisessa mielessä toimivaksi tieteenalaksi. Retoriikka alettiin yhdistää esimerkki foucault'laisen filosofian kautta yhteiskunnallisen vallankäytön ongelmiin. Jako käytännöllisen ja teoreettisen välillä on karkea, mutta hyödyllinen pyrittäessä ymmärtämään 1900-luvun retoriikkaa. Olennaista on, että käytännössä kaikki 1900-luvun uuden retoriikan (new rhetoric) tai retorisen käänteen (rhetorical turn) laatijoista ovat nimenomaan teoreettisen ulottuvuuden kirjoittajia. (Puro, 1998, 85-86.)

4.1 Uusi retoriikka

Uuden retoriikan kiinnostuksen kohteena on vuorovaikutus ja vastaanottajan tulkinta. Uuden retoriikan tutkimus antaa perusteita pohdinnalle lukijan ja kirjoittajan välisistä suhteista tekstissä: millainen lukija ja millainen kirjoittaja kirjoittuvat tekstiin sekä miten kirjoittaja vakuuttaa lukijansa tai suostuttelee häntä sekä tekstin rakenteen avulla että sanaston ja kieliopin keinoin (Perelman 1996, Kakkuri-Knuuttila, 1998).

Uuden retoriikan käsitysten mukaan kieli tarjoaa monenlaisia valinnanmahdollisuuksia: erilaiset määreet, kieliopilliset kategoriat, nimeäminen, ajatusten erilaiset ilmaisutavat ja propositionien väliset sidokset mahdollistavat esityksen hierarkkisen jäsentämisen, esimerkiksi yhden asian korostamisen toisen kustannuksella. (Perelman 1996/1977 54-55.)

On erityisesti pidettävä mielessä, että uusi retoriikka, siinä mielessä kuin sitä tarkastellaan Kenneth Burken, Jurgen Habermasin, Stephen Toulminin tai Chaim Perelmanin näkökulmasta keskittyy retoriikassa vain ja ainoastaan siihen, millainen vaikutus jollakin retorisesti katsottavalla ilmiöllä on. Keskeistä on, mitä yhteisössä tai yhteiskunnassa tapahtuu retorisen toiminnan seurauksena, olkoon tämä toiminta rakenteeltaan tai sisällöltään mitä hyvänsä. (Puro, 1998, 86.)

4.2 Perelmanin argumentaatioteoria

Hilkka Summan mukaan (1996) Chaim Perelmanin johdatti tutkimaan argumentaatiota kysymys mahdollisuudesta arvioida järjellisesti arvopäätelmien hyvyttä tai huonoutta. Perelmanin ratkaisu arvopäätelmien rationaaliseen ongelmaan oli tutkia luonnollista argumentaatiota sellaisena kuin sitä erilaisissa elämäntilanteissa harjoitetaan. Perelman perustelee projektinsa seuraavasti: yhteis-ymmärrys arvoista syntyy argumentoinnin (väitteiden, vastaväitteiden ja niiden perustelemisen) kautta. Jos halutaan arvioida jonkin arvoarvostelman järjellisyttä, on tutkittava, miten sitä puoltavia ja vastustavia kantoja todellisuudessa perustellaan ja miten ne saavuttavat uskottavuutensa. Päätelemän hyvyttä voitaisiin siten arvioida siihen johtaneen argumentoinnin laadun perusteella. Perelmanin pääteos *The New Rhetoric* ilmestyi vuonna 1969.

Perelman määrittelee uuden retoriikan praktisen päättelyn tutkimukseksi. Sen tavoitteena oli esittää teoria siitä, miten arvopäätelmien uskottavuus rakennetaan vakuuttavan kielenkäytön avulla. Teoksena *The New Rhetoric* on systemaattinen kartoitus siitä, miltä luonnollisella kielellä esitetyt argumentit 'näyttävät' todellisissa argumentoitavissa teksteissä tai keskusteluissa. Teoksessa luonnehditaan ja tyypitellään erilaisissa tilanteissa ja teksteissä ilmeneviä argumentoinnin rakenteita. Perelmanin näkökulma on, että muoto ja sisältö eivät enää olekaan kaksi eri asiaa, vaan toisiinsa kietoutuneita päättelyn ja vakuuttamisen elementtejä. Kielenkäytön ulkoiksi tekijöiksi käsitetyt elementit kuten kielikuvat, asioiden esittämisjärjestys tai korostukset osoittautuvatkin argumenttien sisällöllisiksi osatekijöiksi, vakuuttamisen keinoiksi. (Palonen & Summa, 1996, 64-65.)

Perelmanin argumentaatioteoria on erittely niistä erilaisista tavoista, joilla väitteitä, ajatuksia tai vaatimuksia tehdään uskottaviksi ja synnytetään sitoutumista niihin. Perelman on kiinnostunut nimen omaan siitä, että kieltä käytetään suostuttelun välineenä. Kysymys ei ole kuitenkaan vain väittelytekniikoiden tarkastelusta, vaan myös argumentaation yleisten edellytysten kuten argumentoijan ja yleisön välisen suhteen ja argumentoinnissa ilmenevien arvoulottuvuuksien erittelystä. Perelmanin argumentaatioteoria jäsentyy kolmeen osaan, jotka erottavat toisistaan argumentoinnin viitekehysten, argumentoinnin lähtökohdat ja varsinaisen argumentaation kulun. (Summa 1989, 101.)

4.2.1 Argumentoinnin viitekehys

Argumentoinnin viitekehyksellä Perelman tarkoittaa niitä ehtoja ja tavoitteita, jotka määrittävät jonkin prosessin argumentatiiviseksi erotuksena muunlaisista ihmisten välisen vaikuttamisen prosesseista. Argumentaation erottaa pakkokeinojen käytöstä, loogisesta päättelystä tai puhtaasti intellektuaalisesta pohdiskelusta näistä poikkeava suhde esityksen kohteeseen tai yleisöön. Argumentaatiolle on ominaista, että sen lähtökohdat ja kulku määrittyvät kohteena olevan yleisön kautta. (Summa 1989, 101.)

Perelman esittää kysymyksen 'Mikä on se yleisö, jolle argumentaatio kulloinkin kohdistuu?' Ja vastaa kysymykseensä näin: ' Määritelläksemme yleisön tavalla, joka tukee argumentaatio-

teorian kehittämistä, meidän tulee lukea siihen kaikki ne, joihin puhuja haluaa argumentaatiolla vaikuttaa.

Keitä nämä ovat? Heidän joukkonsa vaihtelee tuntuvasti – vain puhujasta itsestään vaikeaa päätöstä pohjustavassa yksityisessä pohdinnassa aina koko ihmiskuntaan tai ainakin niihin sen päteviin ja järjellisiin jäseniin, joiden joukon määrittelen ’universaaliyleisöksi’. Näiden ääripäiden väliin jää lukematon määrä erityisyleisöjä. Asiantuntijayleisön oletetaan siis ilman muuta tunnustavan tietyt vallitsevat väitteet ja menetelmät, jolloin tästä ei ole tarpeen erikseen eksplisiittisesti varmistua. Kysymysten ja vastausten dialektiikkaa tarvitaan päinvastoin silloin, kun valmiit totuudet ja yleisesti tunnustetut aksioomat puuttuvat. (Perelman, 1996, 20-23.)

4.2.2 Argumentoinnin lähtökohdat

Argumentaation lähtökohdilla Perelman taas tarkoittaa argumentoijan ja argumentoinnin yleisön välistä, argumentaatiota edeltäviä ja siitä riippumattomia yksimielisyyden alueita sekä sitä, miten näitä yksimielisyyden alueita sovelletaan argumentoinnissa. Puhujan ja yleisön välillä vallitsee aina jonkinlaisia implisiittisiä esisopimuksia siitä, mitä voidaan pitää totena ja millaisin periaattein uskottavia väitteitä voidaan esittää. Nämä esisopimukset ovat eräs (tietoinen tai tiedostamaton) peruste sille, mihin argumentoinnissa vedotaan sekä sille, millaisella esitystavalla ja tyyllillä valitut perusteet esitetään. (Summa 1989, 101.)

Puhujan lähtökohdikseen valitsemien yleisöä yhdistävien tekijöiden joukossa on syytä erottaa yhtäältä todellisuutta koskevat (tosiseikat, totuudet ja otaksumat) ja toisaalta suotavuutta koskevat (arvot, hierarkiat ja päättelysäännöt). Tosiseikan tai totuuden asema ei ole annettu – ainakaan ellei oleteta erehtymätöntä auktoriteettia eli jonkinlaista jumaluutta. Kun tällaista kaikkia järkeviä olentoja sitovaa ehdotonta takuuta ei ole, yhtä hyvin yleisen kuin asiantuntijamielipiteenkin hyväksymät tosiseikat ja totuudet voidaan aina kyseenalaistaa. (Perelman 1996, 30-31.)

Yleispätevillä arvoilla (esim. totuus, hyvyys, kauneus ja oikeus) on tärkeä rooli argumentaatioissa, sillä niistä voidaan johtaa erilaisia yksittäistapauksia pienryhmäyksimielisyyden pohjaksi. Tällainen erityisarvojen liittäminen laajempiin puitteisiin osoittaa halua ylittää pienryhmäyksimielisyyden rajat ja universaaliyleisön hyväksynnälle annettua merkitystä. Argumen-

taatiossa tarvitaan välttämättä sekä abstrakteja että konkreettisia arvoja, mutta puhuja voi tilanteesta riippuen alistaa yhden toisille. Perelmanin mukaan konkreettisiin arvoihin perustuva päättely näyttää olevan luonteenomaista konservatiivisille yhteisöille, kun taas abstraktit arvot sopivat paremmin yhteiskunnallisen kritiikin lähtökohdiksi ja voivat tarjota perustaa muutosvaatimuksille ja kumouksellisuudelle. (Perelman 1996 34-36.)

Perelman painottaa, että laajimmassa tarkastelussa tullaan lopulta topos eli päättelysääntöihin, jotka voidaan rinnastaa otaksumiin. Niiden kohdalla voidaan Aristotelesta ja muita klassisia retorikkoja seuraten erotella toisistaan yleiset ja erityiset säännöt. Yleiset päättelysäännöt ovat hyvin yleisluonteisia väittämiä, jotka koskevat sitä, minkä katsotaan olevan arvokkaampaa kaikilla alueilla, erityiset säännöt taas koskevat sitä, mitä on pidettävä suotavampana erityisalueilla. Yleisimmin sovellettujen määrään ja laatuun liittyvien päättelysääntöjen ohella kulttuurissamme käytetään myös sääntöjä, jotka liittyvät järjestykseen (edeltävän ensisijaisuus jäljessä tulevaan ja syyn ensisijaisuus vaikutukseen nähden), olemassaoloon (olevan paremmuus mahdolliseen nähden), olemukseen (lajia parhaiten edustavat yksilöt) sekä henkilöön (yksilön arvoon ja autonomiaan liittyvien seikkojen paremmuus). (Perelman 1996 37-38.)

4.2.3 Argumentoinnin kulku

Argumentaatioteorian kolmas osa-alue, argumentaation kulku tai tekniikka, tarkoittaa niitä rakenteellisia periaatteita, joita noudattaen argumentaatio etenee. Erilaiset argumentaatiotilanteet ja lähtökohdat johtavat yleensä erilaisiin argumentaation rakenteisiin. Perelmanin erottamat päätyypit ovat assosiatiivinen ja dissosiatiivinen tekniikka, joista ensinmainitulle on ominaista, että se etenee kytkemällä yhteen ennen erillisiä käsitteitä tai ilmiöitä ja mahdollistaa siten niiden arvioinnin toistensa avulla. Dissosiatiivinen argumentaatorakenne taas erottaa toisistaan ennen yhteenkietoutuneita käsitteitä tai ilmiöitä ja uudelleenstrukturoi siten vallitsevaa käsiteavaruutta. Assosiatiivisuus ja dissosiatiivisuus ovat luonnollisesti toisiaan edellyttäviä argumentaatiotekniikoita: joidenkin ilmiöiden yhdistäminen (assosiatiivisessa etenemisessä) toisaalta erottaa nämä ilmiöt jostain taustasta, jonka suhteen siten on kysymys dissosiatiivisesta etenemisestä. (Summa 1989, 102.)

Argumentit siis esitetään toisinaan sidosmuotoina, mikä mahdollistaa premissejä koskevan hyväksynnän siirtämisen koskemaan myös johtopäätöksiä, toisinaan taas erottelumuo- toisina, jolloin niissä pyritään saattamaan erilleen tekijöitä, jotka kieli tai vakiintunut perinne sitoo yhteen. Se onko kyse eri tekijöiden välisestä sidoksesta vai annetusta ykseydestä, riippuu puhujan käyttämistä ilmaisuista. Puhuja voi tietysti myös epäröidä esityksensä tekijöiden jäsentämistä. Perelman on kiinnostunut kolmesta eri sidostyypistä: kvasiloogisista argumenteista, todellisuuden rakenteeseen perustuvista argumenteista ja itse todellisuuden rakennetta luovista tai perustavista argumenteista. (Perelman, 1996, 58-59.)

4.2.3.1 Kvasiloogiset argumentit

Kvasiloogiset argumentit ymmärretään rinnastamalla ne loogiseen tai matemaattiseen ajatteluun. Ne eroavat kuitenkin muodollisesta päättelystä sikäli, että niissä edellytetään aina tiettyjen luonteeltaan ei-muodollisten väitteiden hyväksymistä, jotka vasta mahdollistavat argumentin soveltamisen. *Ristiriidasta ja yhteensopimattomuudesta* kvasilogisena argumenttina on kyse kun tavallisella kielellä esitetystä argumentaatiosta ei tavallaan koskaan voi törmätä järjet- tömyyteen vaan vain yhteensopivuuden puuttumiseen silloin, kun esitetty sääntö, kannatettu väite tai omaksuttu asenne johtaa meidät tahtomattamme konfliktiin joko aiemmin esitetyn säännön tai sellaisen yleisesti hyväksytyyn väitteen kanssa, joka meidän oletetaan muiden ryhmämme jäsenten tavoin hyväksyvän. yhteensopimattomuus pakottaa valitsemaan, osoittamaan ristiriitatapauksissa pätevän säännön, luopumaan jostakin säännöstä tai rajoittamaan sen sovel- lusalaa. (Perelman 1996, 63.)

Kvasiloogisiksi argumenteiksi ymmärretään myös *samuus, määritelmät, analyysi ja tautologia*. Arkipuheessa kaksi tekijää voidaan pyrkiä samaistamaan joko kokonaan tai osittain. Kahden ilmaisun samaistaminen voi puolestaan olla joko määritelmän tai analyysin tulosta. Määri- telmä, jossa määrittelijä (defidiens) ja määritelty (defidiendum) samaistetaan toisiinsa, edustaa nimenomaan samuuden argumentatiivista eli kvasiloogista käyttöä. Itse asiassa määriteltävä termi ja määrittelevä ilmaus esitetäänkin yleensä vaihdettavina. Monissa retorisisissa kuvioissa tautologiaa ja näennäistä ristiriitaa käytetään keinoina, joilla samaan voidaan liittää useampia merkityksiä. Tautologia toistaa aiemmin esitetyn asiasisällön, ilman että lisää siihen uutta in- formaatiota. (Perelman 1996, 70-74.)

Vastavuoroisuuteen perustuvassa argumentissa samaistetaan kaksi oliota tai tilannetta ja osoitetaan, että niitä tulee tietyn suhteen korreloivina termeinä kohdella samalla tavoin. 'Mikä ansaitsee tulla opituksi, ansaitsee myös tulla opetetuksi.' *Oikeudenmukaisuus* kvasiloogisena argumenttina näkyy hyvin kultaisen säännön esimerkissä - oikeudenmukaisuusperiaatetta sovelletaan kahteen symmetriseksi oletettuun tilanteeseen. 'Älkää tehkö toisillenne sitä, mitä ette halua itsellenne tehtävän.' (Perelman 1996, 75-79.)

Transitiivisuudesta, sisällymisestä ja jakamisesta kvasiloogisina argumentteina Perelman antaa seuraavat esimerkit: Jos siitä seikasta, että määrätyn muodollisen rakenteen ensimmäisen ja toisen sekä toisen ja kolmannen jäsenen välillä vallitsee sama suhde, seuraa että tämä suhde vallitsee myös ensimmäisen ja kolmannen jäsenen välillä, kyseistä rakennetta kutsutaan transitiiviseksi. Muodollisen järjestelmän puitteissa tämä onkin kiistatonta. Osien sisältyminen kokonaisuuteen mahdollistaa väitteen, jonka mukaan kokonaisuus on jokaista osaansa suurempi. Tämä aritmetiikan ja geometrian totuus muuttuu kvasiloogiseksi argumentiksi, jos siitä johdetaan esimerkiksi sellaisia väitteitä kuin 'kokonaisuus on osia arvokkaampi' Jakamiseen perustuva argumentaatio, jolla voidaan todistamisen ohella pyrkiä luomaan myös läsnäoloa, on sekä dilemman että *a pari* ja *a contrario*-argumenttien perustana. Dilemmassa arvioidaan kahta mahdollisuutta, joidenkin kummankin todetaan johtavan ei-toivottuihin seurauksiin. Dilemma on pakottava, jos myönnetään, että tilanne palautuu jompaan-kumpaan todetuista vaihtoehdoista. Tällöin on vain valittava pienempi paha. Kokonaisuuden ja osien sekä suvun ja sen lajien väliset suhteet ovat juridiikassa synnyttäneet kahdenlaisia argumentteja – ns. *a pari* ja *a contrario* päätelmät. (Perelman 1996, 81-86.)

Minna Sääkslahti (2006) tutki alkoholivalistuksen tekstilajia ja sen muuttumista vuosien 1775 ja 2001 välisenä aikana työssään *Vapise, kuningas alkoholi*. Hänen tutkimusaineistossaan tyyppisimmissä *a pari* ja *a contrario* -argumenteissa alkoholi liitetään yhteen muiden päihteiden kanssa tai tietty alkoholijuoma muiden alkoholijuomien kanssa. Eräässä esimerkissä alkoholi ja tupakka liitetään yhteen ja samalla pyritään osoittamaan, että alkoholinkäyttö johtaa myös tupakan polttoon.

Usein alkoholin mukana kuvaan tulee tupakka; katsopa joskus nuorison suosimassa kaljapajassa, kuinka monta tupakoimatonta on eksynyt seuraan. (Toisit sä mullekin viinipullon, äiti? 1990.)

Mitat, painot ja todennäköisyys toimivat vertailun kautta kvasiloogisina argumentteina silloin, kun todellista, paino- ja mittajärjestelmiä hyödyntävää punnitsemista ja mittaamista ei tapahdu. Kun todellinen punnitseminen ja mittaaminen ovat neutraaleja, vertailu merkitsee aina kahden asian harkittua liittämistä samaan luokkaan ja näin niiden esittämistä enemmän tai vähemmän ho-mogeenisiksi, jolloin vertailukohteen valinta aina värittää vertailua. Kahden toisilleen etäisen termin lähentäminen ylentää alemmaa mutta vastaavasti jossain määrin alentaa ylempää. (Perelman 1996, 86-87.)

4.2.3.2 Todellisuuden rakenteeseen nojaavat argumentit

Todellisuuden rakenteeseen perustuvat argumentit lähtevät liikkeelle todellisuuden eri osien välisistä suhteista. Usko tällaisten objektiivisten rakenteiden olemassaoloon voi koskea monenlaisia seikkoja kuten syysuhteita tai ilmiöiden taakse jääviä 'todellisia' olemuksia: tärkeää on niiden olemassaoloa koskeva vankkumaton yksimielisyys, johon puhuja voi perustaa argumentaationsa.

Kun tietyt todellisuuden tekijät on liitetty toisiinsa tunnustetulla sidoksella, tästä käsin voidaan kehittää argumentaatiota, joka mahdollistaa siirtymisen yleisesti hyväksytystä sellaiseen, mikä halutaan saada hyväksytyksi. Useimmissa todellisuuteen perustuvissa argumenteissa vedotaan *peräkkäisyysiteisiin*, kuten syy ja seuraus tai *rinnakkaisuussiteisiin*, kuten henkilön ja hänen tekojensa suhde. Kyse on kahdesta erilaisesta tavasta jäsentää todellisuutta. Peräkkäisyysiteissä suhteutetaan toisiinsa saman tason ilmiöitä, rinnakkaisuussiteisiin perustuva argumentaatio taas nojaa eri tasoihin tekijöihin kuten olemukseen ja sen ilmentymiin. (Perelman 1996, 93.)

Rinnakkaisuussiteisiin voidaan lukea symboliset siteet, joissa liitetään toisiinsa symboli ja sen kohde ja joita luonnehtii osallisuussuhde: niinpä symboli ja symboloitu asia voivat kuulua esimerkiksi samaan myyttiseen tai spekulatiiviseen kokonaisnäkemykseen. Tällaisen osallisuussuhteen johdosta symboliin kohdistuva teko koskettaa välittömästi myös symboloitua. Koska puhtaan abstraktiin ideaan on vaikea liittää tunteita, symboli on usein välttämätön edellytys uskonnollisen tai isänmaallisen kiihkon nostattamiselle. Argumentaatiolla voi olla merkitystä symbolisen sidoksen suhteen vasta sitten, kun se on institutionalisoitu. Sikäli kun sym-

boli tekee symboloimansa läsnäoleviksi se voi toimia retorisena kuviona, esimerkiksi metonymiana. (Perelman 1996, 114-115.)

4.2.3.3 Todellisuuden rakennetta luovat argumentit

Todellisuuden rakennetta luovissa argumenteissa jostakin annetusta tilanteesta tehdään ennakkota-paus, malli tai yleinen sääntö, johon päättely sitten voidaan nojata. Todellisuuden rakennetta luovia argumentteja ovat siis esimerkki, havainnollistus ja malli.

Argumentoitaessa esimerkin avulla oletetaan tiettyjä säännönmukaisuuksia, joiden konkretisointeina esimerkit toimivat. Tällöin on mahdollista keskustella säännön kantavuudesta ja perustellusta yleistysasteesta, mutta ei itse yleistyksen periaatteesta. Kun eri tapauksia kuvataan samalla käsitteellä, ne ovat helposti yhdistettävissä – ikään kuin ne olisivat samojen seikkojen seurausta. Kielemme ansiosta pidämme luonnollisena alistaa samalle säännölle asiat, joita on luonnehdittu samoin. Perusteluja tarvitaan pikemminkin niiden erottamiseksi toisistaan. Koska ensimmäisen esimerkin tulee tehdä säännöstä uskottava, niille tarvitaan yleinen hyväksyntä, mutta kun tämä sitten on saatu, se vuorostaan tukee myöhemmin esitettäviä esimerkkejä. (Perelman 1996 120-122.)

Erityistapaus voidaan havainnollistuksen sijasta esittää myös jäljiteltävänä mallina. Tällaiseen ei kuitenkaan kelpaa mikä tahansa toiminta: jäljittelemme niitä, joita ihailamme ja joilla on auktoriteettia ja yhteiskunnallista arvostusta pätevyytensä, tehtävänsä tai asemansa nojalla. Malliin perustuvassa argumentaatiossa samoin kuin auktoriteettiin nojaavassakin oletetaan, että on kyse auktoriteetista, joka nauttimansa arvostuksen turvin takaa kaavaillun toiminnan. Siksi mallin asemaan joutuvien onkin erityisesti varottava sanojaan ja tekojaan. (Perelman 1996 125.)

4.2.3.4 Analogia ja metafora

Analogian erona puhtaasti matemaattiseen ilmaukseen nähden on, että siinä ei aseteta suhteen yhtäläisyyttä vaan vain todetaan niiden samankaltaisuus. Analogian tehtävä on teeman valaistaminen perustan avulla: esimerkiksi tuntematonta selitetään tutummalla, tai phoroksena eli perustana on lapsuudesta tuttu kokemus, josta aikuisten kesken vallitsee kiistaton yksimielisyys. (Perelman 1996 130-131.)

Aristoteleen määritelmän mukaan 'metafora syntyy, kun asialle annetaan nimi, joka varsinaisesti kuuluu jollekin muulle; merkityksen siirtyminen voi tapahtua joko yleisestä erityiseen, erityisestä yleiseen tai analogian kautta.' Etenkin runollisiin tarkoituksiin käytetty metaforinen sulautuminen, jossa teeman ja perustan alueet pyritään yhdistämään, sallii analogiaa paremmin tietyn edestakaisliikkeen, jonka myötä teemasta ja perustasta tulee tavallaan erottamattomia.

Chaim Perelman määrittelee metaforan tiivistyneeksi analogiaksi. Tiivistyminen syntyy teeman ja phoroksen fuusioitumisesta, yhteensulautumisesta. Määrittelyään hän kuvaa klassisella esimerkillä analogiasta:

a	b		c	d
Vanhuus on elämälle		mitä	ilta päivälle	
teema			phoros	

Analogiasta voidaan johtaa metaforat: "päivän vanhuus" (d on a), "elämän ilta" (b on c) tai "vanhuus on ilta" (a on c).

Perelmanin mielestä a on c muotoa olevat metaforat on vaikea tunnistaa metaforiksi, koska niitä on helppo pitää pelkkinä identifiointeina. Kuitenkaan niitä ei voi tyydyttävästi ymmärtää muuten kuin analogioina. Esimerkiksi kuvattaessa ihmistä karhuksi, leijonaksi, sudeksi, siaksi tai lampaaksi hänen luonnettaan, käyttäytymistään tai asemaansa toisten joukossa kuvataan metaforisesti pitäen mielessä kuvitelmaa kyseisen eläimen käyttäytymisestä tai asemasta eläinlajien joukossa. Metaforalla yritetään herättää kyseistä ihmistä kohtaan samat reaktiot, jotka tavallisesti koemme suhteessa em. eläinlajeihin.

Metaforinen sulauttaminen voidaan ilmaista adjektiiveilla (loistava paljastus), verbillä (vastaväittäjä iski takaisin), possessiivipronominilla (meidän Waterloomme), genetiiviattribuutilla (elämän ilta), kopulalla (elämä on unta) tai vain sijoittamalla sana yhteyteen, joka sulkee pois sen kirjaimellisen merkityksen. (Perelman 1996, 134-135.)

5 MUITA ARGUMENTAATIOTEOREETTISIA TUTKIMUKSIA

Uuden retoriikan tutkimuksen esimerkkeinä tässä esitellään Riikka Kuusiston ja Hilikka Summan tutkimukset. Molemmissa töissä pyritään selvittämään, millainen vaikutus jollakin retorisesti katsottavalla ilmiöllä on. Mielestäni sekä Kuusiston että Summan tutkimuksessa uuden retoriikan metodologiaa käytetään esiermkillisesti.

Riikka Kuusiston liseniaattityössä (1998) Oikeutettu sota ja julma teurastus: Läntisten suurvaltajohtajien sotaretoriikka Persianlahdella ja Bosniassa perehdytään kahteen läntiseen konfliktinmäärittelytilanteeseen sekä tilanteiden erojen että yhtäläisyyksien tutkimisen kautta. Tarkoituksena on selvittää miten ja miksi Yhdysvaltain, Iso-Britannian ja Ranskan ulkopoliittiset johtajat nimesivät, selittivät, kytkivät merkityksellistäviin tarinoin ja (näin) 'ratkaisivat' sodat Persianlahdella ja Bosniassa. Pyrkimyksenä on käsitellä läntisten suurvaltain sotaretoriikan merkitysten ja uskottavuuden rakentumista sekä tämän retoriikan syitä ja seurauksia. Mikä rooli läntisellä retoriikalla oli ja millä lailla läntinen 'yleisö' viralliselta taholta' ohjattiin näkemään nämä kaksi sotaa. Kiinnostuksen kohteena oleva materiaali koostuu Yhdysvaltain, Ison-Britannian ja Ranskan korkeimpien ulkopoliittisten johtajien Persianlahden ja Bosnian konflikteja koskeneista puheista, kannanotoista ja lausunnoista. (Kuusisto, 1998, 7-10.)

Kuusisto käyttää työssään Chaim Perelmanin, Kenneth Burken ja Stephen Toulminin kehittämää argumentaatioteoreettisia menetelmiä. Hän korostaa sitä, että retoriikka ei niin sanotun uuden retoriikan oppi-isille ole vain jotain, jolla toimintaa aikaansaadaan tai estetään tai jolla toiminnasta kerrotaan, vaan myös itsessään mitä suurimmassa määrin liikettä ja siirtoja toiminnan kentällä.

Kuusisto tuli työssään siihen tulokseen, että vaikka Persianlahden ja Bosnian konfliktien läntiset selitykset olivat toistensa vastakohtia niin valittujen nimien, roolien kuin juontenkin suhteen, rakennettiin niiden uskottavuus pitkälti samanlaisin strategioin ja taktiikoin. Molemmissa tapauksissa yleisöä suostuteltiin assosiativisia ja dissosiativisia perusteluja hyödyntämällä, suuriin motiiveihin vetoamalla sekä sodankäynnin alan omiin loogisiin sääntöihin ja kriteereihin nojautumalla. Vertaukset, kausaalisuhteiden luomiset, esimerkit ja erottelut, järjestyksen, arvoituksen ja tappamisen teemat sekä oikeusnormit ja poliittiset realiteetit tukivat argumentointia niin voimallisen väliinmenon ratkaisun kuin varovaisen kaukaa auttamisen päätöksen

markkinoinnissa. Teesejä jouduttiin perustelemaan, yleisöä vakuuttamaan ja kilpailevia vaihtoehtoja torjumaan samoilla kielen tarjoamilla resursseilla täysin riippumatta siitä, mitkä yksittäiset termit ja mikä perusasetelma oli politiikan pohjaksi kummassakin konfliktissa otettu. (Kuusisto, 1998, 150.)

Kuusiston mukaan läntisten suurvaltajohtajien retoristen tekojen seurausten konkreettisuus tulee parhaiten esille metaforan, rationaalisen mielikuvituksen voimakkaimman välineen kohdalla. Tekemällä Persianlahden sodasta onnellisen satukirjasadun, pelin, kaupankäyntiä ja urheilukilpailun ja Bosnian sodasta taas onnettoman murhenäytelmän, painajaisen, luonnonkatastrofin ja suonsilmäkkeen läntiset metaforat peittivät ja korostivat, vähättelivät ja alleviivasivat sekä sanelivat tilanteisiin toimintamallit. Persianlahdella Saddam Hussein tuli murskata ja Kuwait pelastaa, sillä lohikäärme kuului tappaa, peli pelata loppuun, tuottava sijoitus tehdä ja otteluhaasteeseen vastata. Bosniassa hyvien neuvojen antaminen ja pahimman tuskan ja kärsimyksen lievittäminen olivat viisaampia ratkaisuja kuin suinpäin mukaan säntääminen, koska traagista sankaria ei hyödyttänyt uhkailla, painajaista ei voinut käskemällä lopettaa, hirmumyrskyn tielle ei kannattanut mennä eikä suonsilmäkkeestä ollut paluuta. Persianlahden ja Bosnian sotametaforat tekivät sodasta jotain muuta kuin sotaa – jotain läheisempää ja arkiempää ja yksinkertaisempää – ja ratkaisivat samalla kysymyksen oikeasta reagoitavasta. Ne rakensivat vieraan, kaukaisen ja monimutkaisen ilmiön tutun ja tunnetun kautta sekä toivat yhden maailman systemaattisuuden toisen vaihtoehdoista päättämään. (Kuusisto, 1998, 151.)

Sanna Taljan (1998) kirjastotieteen ja informaation alan väitöskirja *Musiikki, kulttuuri, kirjasto: diskurssien analyysi käsittelee kulttuuri- taide- ja sivistyskäsitteitä sekä niiden kytkentöjä institutionaalisten käytäntöjen rakentumiseen erityisesti musiikkikirjastoinstituution kautta*. Erilaiset tulkintarepertuaarit sijoitetaan hänen tutkimuksessaan laajempaan historialliseen kontekstiinsa.

Ilkka Mikkolan (2005) pro gradu -työ *'Kansa, kirjastot ja katkoshetki: Lähikirjastojen lakkautuksia vastustavien mielipidekirjoitusten diskurssianalyttistä tarkastelua'* sivuaa osittain tutkimusmenetelmiltään omaa työtäni. Aihe poikkeaa kuitenkin niin paljon oman työni fokuksesta, etten esittele Mikkolankaan tutkimusta tässä työssä.

5.1 Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka – tapaus asuntopolitiikka

Hilkka Summa julkaisi vuonna 1989 väitöskirjan Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka – Tapaus asuntopolitiikka. Summan tutkimuksen pääkohteena on suunnittelu diskurssina. Se käsittelee valtion keskushallinnon suunnittelua yhtenä julkishallinnon toimintakäytäntönä. Enemmän kuin ohjausjärjestelmänä tai johtamisen välineenä suunnittelua tarkastellaan sosiaalisena käytäntönä, joka toteutuu hallintokoneiston sisäisissä sosiaalisissa yhteisöissä ja jonka keskeinen sisältö on tekstuaalisten tuotteiden muodossa tapahtuva argumentointi yhteisön työstä, sen tavoitteista ja resursseista. Tavoitteena on tällä tavoin hahmottaa eräs näkökulma hallinnon sisäiseen elämään. Tässä esittelen sen, miten Hilkka Summa käytännössä erittelee suunnitelmatekstien argumentatiiviset rakenteet Perelmanin argumentaatioteorian käsitteistöä hyödyntäen. Itse koin saavani Summan tutkimuksesta vastauksia siihen, miten analysoida laajaa aineistoa ja kuinka etsiä aineistosta mahdollisia kattavampia teemoja ja ennen kaikkea miten käyttää argumentaatioteorian käsitteistöä analyysien työkaluina.

Hilkka Summan (1989) tutkimuksen yleisenä tavoitteena on tarkastella valtion keskushallinnon suunnittelua teoria/käytäntö-näkökulmasta sekä perustella ja selittää ilmenevää ristiriitaisuutta. Tavoitteena on asettaa vastakkain suunnittelua koskevat ajatusmallit ja hallintoon muotoutuneet suunnittelun käytännöt. Tutkimuksen fokus on suunnitteluideologian ja suunnittelukäytäntöjen saumakohdassa; suunnittelusta sanotun ja suunnittelussa sanotun keskinäisessä suhteessa. (Summa 1989, 12.)

Tutkimuksen strategia on kolmitasoinen. Se pyrkii ensinnäkin julkituomaan edellä todetun vastakkainasettelun referoimalla ulkokohtaisesti suunnittelukeskustelun ja kritiikin eri ulottuvuuksia ja asettamalla tätä taustaa vasten erään suunnittelukäytännön nähtynä sisältäpäin, sen omien tekstien kautta. Toiseksi se pyrkii kehittämään omaa, lähtökohdat huomioon ottaen tarkoituksenmukaista tapaa päästä käsiksi kohdediskurssiin sisältäpäin, sen omilla ehdoilla. Kolmanneksi se kontrastoi oman, kohdediskurssia sisältäpäin lähestyvän otteensa suunnittelun ulkokohtaiseen teoriaan ja kritiikkiin, joissa suunnittelusta sanottu on aina otettava nimellisarvoisena, sellaisena kuin se on eri diskurssikentistä ilmaantunut. (Summa 1989, 13.)

Esitutkimuksessa Summa tarkastelee valtion keskushallinnon suunnittelua suunnittelun tutkijoiden ja kehittäjien tekstien kautta, tavoitteena kuvata millaisten 'kertomusten' kautta suunnittelua on aiemmin lähestytty. Tavoitteena on perehdyttää kohdekenttään ja sen osoitta-

minen, mitä piirteitä suunnittelusta on jo käsitteellistetty ja mitä ei. Suunnittelua kuvaavat kertomuksen on tiivistetty neljään eri näkökulmaan: 1) hallinnon historia 2) suunnittelun ja suunnittelujärjestelmien kehittäminen 3) hyvinvointipolitiikan näkökulma 4) suunnittelukritiikin näkökulma. (Summa 1989, 13.)

Tämän jälkeen rakennetaan tutkimuksen oma teoreettinen viitekehys suunnittelukäytännön kuvaamiseksi ja käsitteellistämiseksi. Lähtökohtana on suunnittelun käsittäminen ensisijaisesti kirjoitetun kielen avulla toteutuvaksi sosiaalisesti prosessiksi. Mahdollisuuksia tekstuaalisen kommunikoinnin käsitteellistämiseksi on etsitty strukturalistis-semioottista ajatusmalleista, erityisesti diskurssianalyysistä. Olennainen piirre suunnittelukäytännössä on kuitenkin niiden luonne kommunikatiivisten intentioiden ja strategioiden ilmenemismuotona, jolloin rakenteiden sitovuuden analyysissä pitäytyvä ja subjektin suistava strukturalistinen näkökulma osoittautuu puutteelliseksi. Tästä syystä Summa tuo sen rinnalle analyysivälineeksi retoriikan ja argumentaation teoriat erityisinä kielen käytön teorioina. Suunnittelu käsitteellistyy tällöin argumentaatioprosessiksi, jossa tietyt aktorit tietyssä sosiaalisessa kontekstissa esittävät kommunikatiivisia vaatimuksiaan. Näitä uuden retoriikan piirissä syntyneitä argumentaatioteorian käsitteitä Summa selvittää perusteellisesti, sillä niitä käytetään sitten esimerkkitapauksen argumentatiivisten strategioiden erittelyssä. (Summa 1989, 13.)

Esimerkitapaus tutkimuksessa on siis asuntohallinnon suunnittelukäytäntöjen erillistarkastelu. Se toteutetaan ottamalla erittelyn kohteeksi tekstikokonaisuus, joka muodostuu asuntohallinnon suunnittelu-asiakirjoista vuosina 1975-1987 käsittävästä aineistosta. Aineistoon sisältyvät pitkäntähtäyksen suunnitelmat (komiteamietinnöt ja sektorisuunnitelma), asuntohallituksen ja –ministeriön toiminta- ja taloussuunnitelmat, niitä koskevat VM:n palautteet, budjetitiedotukset ja budjetit. (Summa 1989, 13.)

Tutkimus perustuu loogiselta rakenteeltaan esimerkin käyttämiseen perusteluna. Esimerkkien käyttö argumentin perusteena on sinänsä eräs osa retoriikan teoriaa ja keskeinen näkökohta tarkasteltaessa loogisen päättelyn ja retorisen argumentoinnin välistä eroa. (Summa 1989, 15.)

Summa pyrkii tutkimuksessa syventämään ’suunnittelukriittisessä kirjallisuudessa esitettyjä tulkintoja teoria/käytäntö suhteen näkökulmasta. Tämä jälkeen suunnittelukäytäntöjen tilaa pyritään tekemään ymmärrettäväksi kahdella tavalla: toisaalta rituaaleina soveltaen sosiologis-

ten ja sosiaalianthropologisten teorioiden tarjoamia käsitteellisiä välineitä ja toisaalta kielen kautta toteutuvana argumentaatioprosessina soveltaen retoriikan teoriaa ja strukturalistis-semioottista viitekehystä. Näiden tarkastelujen yhteenvedona esitetään tulkinta suunnittelun manifestien tavoitteiden ja suunnittelukäytäntöjen välisen ristiriidan syistä vedoten suunnitteluajattelun syvärakenteen puutteellisuuteen ja sen luonteeseen inhimillisen toiminnan virheelisenä reduktiona. Summan mielestä Perelmanin argumentaatioteorian käsitteistö tarjoaa välineitä eritellä tarkemmin, millä erityisillä tavoilla suunnitelmateksteille ominainen kielenkäyttö muokkaa kohdealueensa poliittista todellisuutta ja asettaa rajoja sille, minkä ymmärretään olevan mahdollista tai mahdotonta kyseisellä politiikkalohkolla. (Summa 1989, 15.)

Tässä esittelen sen, miten Hilikka Summa käytännössä erittelee suunnitelmatekstien argumentatiiviset rakenteet Perelmanin argumentaatioteorian käsitteistöä hyödyntäen. Käsitteistön esittelyssähän erotettiin toisistaan argumentoinnin viitekehys, argumentoijan ja yleisön väliset esisopimukset sekä varsinainen argumentoinnin kulku. Suunnittelutekstien viitekehystä tarkastellaan testien yleisökonstruktion kautta. Tämän jälkeen tarkastellaan argumentaation lokusta eli sen perustelujen yleisenä systematiikkana ilmeneviä yleisön ja esittäjän esisopimuksia. Varsinaisen argumentaation osalta käsitellään assosiativisten ja dissosiativisten etene mistapojen esiintymistä suunnitelmateksteissä sekä erikseen eräitä tyypillisiä assosiativisia tekniikoita kuten kvasiloogista argumentaatiota ja vertauskuvien käyttöä. Tapaustutkimuksen viimeisessä jaksossa kootaan asuntopolitiikan suunnitteluargumentoinnin erittelyn tulokset sen eetos-, paatos- ja logos komponenttien tarkastelulla. Retoriikka-analyysin taustaksi Summan työssä käsitellään ensin asuntopolitiikan suunnitelmatekstien yleistä tematiikkaa ja perustelujen systematiikkaa.

5.2 Asuntopolitiikan suunnittelutekstien tematiikka

Asuntopolitiikan suunnitteluteksteissä on eräitä teemoja, jotka ovat pysyneet suhteellisen muuttumattomina 1970-luvulta alkaen. Vuosittain valmistuvien asuntojen kappalemäärän suunnittelu yhdistettynä 'asuntopolitiikan linjamuutoksen' tematiikkaan on tällainen keskeinen pysyvä teema. Suunnitteluargumentoinnin lähtökohtana on koko ajanjakson ollut jo 1970-luvulta vakiintunut käsitys alenevasta asuntojen tuotantotarpeesta. Käsitys on perustunut väestöennusteisiin, asuntokannan kehitykseen ja muiden vertailukelpoisten maiden kehitykseen. Alenevaan tuotantotarpeeseen liittyvässä 'linjamuutoksessa' taas on kysymys siirtymisestä

asuntotuotantoon vaikuttavista keinoista asuntokannan käyttöön vaikuttaviin keinoihin. (Summa 1989, 119-187.)

1980-luvulla tulee linjamuutoksen perusteluihin mukaan 'tydyttävien, mutta pettävien keskiarvojen' teema: vaikka keskimääräinen asumistaso maassa on hyvä, on eri tavoin määritellyillä erityisryhmillä edelleen asumiseen liittyviä ongelmia. Uusina teemoina tulevat kuvaan asuinympäristön merkityksen korostaminen ja perusparannuslainoituksen laajeneminen, jotka kytketään vanhaan perustematiikkaan 'koko asuntokannan käyttöön kohdistuvien toimenpiteiden' konkretisointina.

Kun tätä suunnitelmateksteissä toistuvaa tematiikkaa verrataan budjettiprosessissa toteutuneeseen politiikkaan ja sen muutoksiin, ristiriita on ilmeinen. Vasta 1980-luvun puolivälissä alkaa määrärahan nostus perusparannuslainoitukseen kasvaa olennaisesti, sillä arava-uustuotannon lainoitus pysyi koko tarkasteluajanjaksona asuntopolitiikan pääasiallisena toimintamuotona. (Summa, 1989, 119– 187.)

5.3 Yleisökonstruktiot: universaalista partikulaariin argumentointiin

Asuntohallinnon suunnitelmatekstien argumentaation rakenteessa ilmenee tarkasteluajanjakson kuluessa muutoksia, jotka voidaan tulkita niihin sisältyvän yleisökonstruktion avulla. Vanhempien suunnitelmatekstien yhteiskuntapolitiikan perusteista lähtevä argumentaation on osoitettu rationaalisen tuomarin asemassa olevalle universaaliyleisölle. Uudempien, formaaleissa laskelmissa pitäytyvien suunnitelmatekstien osoite on pikemminkin erityinen valtaapitävä, mutta omilla ehdoillaan suostuteltavissa oleva kohde. Kun 1970-luvun suunnittelija puhui rationaalille ja universaalille yleisölle yhteiskunnan tarpeista ja velvollisuuksista, puhuu 1980-luvun lopun suunnittelija rahasta vallanpitäjille, joilla on mahdollisuus hyväksyä tai hylätä esitetyt ehdotukset. (Summa, 1989, 119– 187.)

Suunnitteluargumentaation yleisökonstruktiossa heijastuu hallintokoneiston sisäisten valtasuhteiden muutos. Asuntopolitiikan suunnittelun argumentaatiostrategia on kehittynyt universaalista partikulaariseen suuntaan. Tilastointiin ja aritmetiikkaan painottuneiden perustelujen korostaminen on samalla vaikuttanut aiemmin korostetusti poliittisten kysymysten depolitisoitumiseen. (Summa, 1989, 119–187.)

5.4 Asuntopoliittisten suunnitelmien esisopimukset

Yleisökonstruktion lisäksi voidaan argumentoitavasta tekstistä eritellä myös siinä ilmeneviä implisiittisiä taipumuksia valita ja painottaa esitettäviä perusteluja. Perelmanin argumentaatio-teoriassa näitä kuvattiin lokuksen käsitteellä. Argumentaation lähtökohtana on välttämättä jotain, mitä pidetään itsestään selvänä: olettamuksia todellisuuden luonteesta, sitä koskevan tiedon lisääntymisen tavoista ja väitteiden uskottavuuden perusteista. (Summa, 1989, 119–187.)

Suunnittelulausumissa vedotaan yleensä tiettyihin toistuviin perusteisiin. Seuraavat neljä tyyppiä ovat tavanomaisia perusteita: viittaukset johonkin aikaisempaan arvovaltaiseen päätökseen tai ehdotukseen, tehokkuuden lisääntyminen jossain (usein spesifioimattomassa) asiassa ehdotetun toimenpiteen seurauksena, osoitettujen ongelmien tai toimenpiteiden suuri määrä, ja neljänneksi mahdollisuus lisätä politiikan kokonaisvaltaisuutta tai sisäistä konsistenttiutta.

Jos asuntopoliittikan suunnittelutekstien esisopimuksia yritetään hahmottaa Perelmanin käsitteistön avulla, näyttää siltä, että kvantitatiivinen lokus luonnehtii niiden yleisiä lähtökohtia. 'Suuri määrä', tehokkuus ja kokonaisvaltaisuus käsitteinä ovat kaikki Perelmanin mukaan kvantitatiivisen lokuksen ilmenemismuotoja: kun jonkin toiminnan oikeutus osoitetaan vetoamalla siihen, että sen avulla päästään käsiksi johonkin kokonaisuuteen sen osan sijasta, on lähtökohtainen itsestäänselvyys se, että osaa suurempi kokonaisuus on luonnollisesti myös sitä merkittävämpi.

Eräs kaikelle hallinnon argumentoinnille luonnollinen lähtökohta on ylemmän tasoisten auktoritatiivisten päätösten tai tahdonilmausten ehdoton perusteluvoima. Tällaisen justifikaation käyttäminen on lähellä yleiseen mielipiteeseen vetoamista, joka sekin on eräs kvantitatiivisen lokuksen ilmenemismuodoista.

5.5 Argumentoinnin etenemistavat suunnitteluteksteissä

Tällä tarkoitetaan suunnitelmateksteissä ilmeneviä varsinaisia argumentaatiotekniikoita, siis suunnittelulausumien ja niiden perusteiden etenemisen logiikkaa. Pragmaattinen argumentti

eli tavoite-keino –asetelman puitteissa eteneminen on suunnitelmatekstien argumentoinnin etenemistavan perusmalli sekä suunnittelukauden yleisiä toimintalinjoja että yksittäisiä menomomenteja koskevat suunnittelutekstit etenevät poikkeuksetta tavoite-keino–kaavaa noudattaen. Tätä etenemistapaa noudatetaan silloinkin, kun mitään esitettyihin tavoitteisiin suoranaisesti kohdistuvia keinoja ei suunnitelmassa esitetä, tai kun toimenpide- (tai määräraha-) esityksillä ei ole mitään suoranaista yhteyttä tavoitelauseumiin. Asuntopolitiikan suunnitteluargumentoinnille koko tarkasteluajanjakson aikana on ominaista, että se esiintyy alisteisena tai toimeenpanevana suhteessa eräisiin arvovaltaisina pidettyihin komiteamietintöihin.

Kvasilooginen argumentointi on assosiativisille etenemistavoille tavanomainen esitystekniikka. Myös pragmaattinen argumentti on luonteeltaan kvasilooginen siten, että se saa argumentatiivisen voimansa syllogismia muistuttavasta rakenteesta, joka pakottaa uskomaan lopputulokseen. Laskelmat ovat toinen suunnitteluargumentoinnille ominainen tapa hakea uskottavuutta esitetyle lausumille.

Vertauskuvat

Pyrkimys niukkasanaisuuteen tai avoimen retorisuuden puuttuminen suunnitelmateksteistä voisi viitata siihen, että vertauskuvien käyttö ei kuulu suunnitteluargumentaation menettelytapoihin. Kuitenkin tietyt vakiintuneet vertauskuvalliset ilmaisut ovat sekä yleisen suunnitteluproosan pysyviä elementtejä että olennaisia osia asuntopolitiikan käsitejärjestelmässä. Perelmanin käsite uinuva metafora kuvaa hyvin suunnitelmatekstien vertauskuvia. Niille on ominaista epäaktiivisuus, toisin sanoen se, että teema ja foros ovat niissä jo niin yhteenkietoutuneita, että niitä ei enää tunnisteta siirrännäisiksi. Perelman korostaa juuri tällaisten vakiintuneiden metaforien erityistä argumentatiivista tehokkuutta, koska niihin liittyy usein selittävää voimaa, kun taas aktiivit, 'avoimet' metaforat toimivat vain viittauksenomaisesti.

Dissosiativiset argumentaatiokaavat

Dissosiativiset, ts. käsitejärjestelmää rikkovat argumentaatiokaavat ovat asuntopolitiikan suunnitteluasiakirjoissa poikkeuksellisia. Suurimmaksi osaksi niiden argumentointi noudattaa assosiativista kaavaa. Asuntopoliittisen tuen kohdentumista koskeva teema etenee kuitenkin dissosiativisen kaavan mukaisesti. 1980-luvun suunnitteluasiakirjoissa asuntoviranomaiset

argumentoivat tuen nykyistä tehokkaamman kohdentamisen puolesta, ehdottaen enemmän tai vähemmän peitetysti asuntolainojen korkojen verovähennysoikeuden leikkaamista tämän yleisen tavoitteen saavuttamiseksi.

Valtiovarainministeriön KTS-palautteet: näennäisargumentteja

Suunnittelu- ja budjetointiprosessin olennainen osa on menoministeriön ja valtiovarainministeriön välinen dialogi, jossa esitetyt vasta-argumentit kirjataan vuosittain KTS-palautteisiin. Toistuva piirre KTS-palautteissa on, että valtionvarainministeriö puhuu niissä valtion nimissä. Menoministeriön ehdotuksen hylkäävän argumentin perusteluna esitetään tavallisimmin toteamus, että kyseinen ehdotus ei ole valtionaloudellisesti mahdollinen. Tämä on tyypillinen näennäisargumentti, jossa vetoaminen perustuu vain näyttämölle tuotujen kahden vahvan elementin valtion ja talouden auktoriteettiin.

Puoltavat ja hylkäävät kannanotot esitetään usein vain sanojen auktoriteettiin vetoavin perustein, ts. muodossa 'valtiovarainministeriö katsoo.... Kuitenkin myös valtiovarainministeriön hallussa olevaan tietoon implisiittisesti vetoava argumentointi on tavallista paitsi kosketeltaessa valtionaloudellisia mahdollisuuksia, myös asuntopolitiikan sisältöä koskevissa lausumissa. Valtiovarainministeriö argumentoi varsin tyypillisesti valtaa hallussaan pitävän osapuolen tekniikoin. 'Me annamme – te pyydätte' –asetelma on niissä ilmeinen. Asuntopolitiikan sisältöä koskevat argumentit esitetään jossain tapauksissa kiristyksen tai uhkauksen muodossa.

5.6 Tiivistelmä ja johtopäätökset: suunnitelmatekstien eetos, paatos ja logos

Asuntopolitiikan suunnitteluasiakirjojen lukeminen Perelmanin argumentaatioteorian käsitteistöön nojautuen tuottaa erään kuvauksen näille teksteille ominaisista retorisisista konventioista. Näiden konventioiden kuvaaminen sinänsä tulee mielenkiintoiseksi, kun tuodaan esiin niiden yhteyksiä argumentaatiotilanteessa vallitseviin valtasuhteisiin ja eri osapuolten strategioihin. Perelman toteaa, että assosiatiivinen argumentointi on tavanomaista tilanteissa, joissa oraattorin tavoitteena on olemassaolevan tilanteen säilyttäminen muuttumattomana. Sen sijaan radikaali, muutokseen tähtäävä argumentointi turvautuu useammin dissosiatiiviseen, käsitejärjestelmiä rikkovaan argumentointiin.

Suunnitteluproosalla on erityispiirteitä, jotka erottavat sen esimerkiksi taiteellisesta, tieteellisestä tai journalistisesta tekstituotannosta. Tällainen on ensinnäkin passiivimuodon vallitsevuus tekemisen tai tapahtumisen ilmaisemisessa. Tieteellisestä ilmaisusta hallinnollisen suunnittelutekstin erottaa erityisesti lähes täydellinen itsereflektion puute. Suunnitteluteksti ei sijoita itseään eikä reflektoi omia perusteitaan, vaan se on ilmeeltään 'itsestään selvää' tosiasioiden toteamista.

Neutraalin asiallisuuden vaikutelma ja asioiden pakottavuutta vakuuttava vaikutus syntyy osittain juuri näistä ilmaisullisista piirteistä. Ne ovat siten osa suunnitelmatekstien eetosta, tapaa, jolla puhuja argumentaatioissa ilmaisee tarkoituksensa ja puheoikeutensa kyseessä olevassa asiassa. Samoin 1980-luvun kuluessa suunnitteluteksteissä yleistyvät viittaukset valtiontaloudellisiin mahdollisuuksiin ja näiden integroiminen argumentin etenemislogiikkaan (kuten linjamuutos –teemassa) ovat osa suunnittelutekstien eetosta osoittaessaan argumentoijan sitoumusta taloudellisiin välttämättömyyksiin.

Suunnitelmatekstien yleisökonstruktio muuttui tarkasteluajanjakson kuluessa. Yleisökonstruktion muuttuessa muuttuu myös argumentaation paatos, siis ne tavat, joilla tekstin hypoteettinen vastaanottaja tehdään myötämieliseksi ja vastaanottavaiseksi esitetyille argumenteille. 1970-luvun suunnittelutekstien paatoksellisuus ilmenee usein vetoamuksina yhteiskunnan velvollisuuksia koskeviin eettis-moraalisiin lähtökohtiin. 1980-luvun asuntopolitiikan suunnittelutekstien paatos heijastaa kasvavaa tarvetta herkistää niiden vastaanottaja esitetyille argumenteille vetoamalla numeroiden voimaan ja tuomalla peliin ylipääsemättömiä kvantitatiivisia perusteluja.

Suunnitteluargumentaation logos, esitettyjen argumenttien abstrakti sisältö, on toisaalta rakentunut tarkasteluajanjakson asuntopolitiikalle ominaisen retorisen tilanteen ehdoilla, ja toisaalta heijastaa suunnitteluun perustuvan ohjausajattelun logiikkaa. Pragmaattisen argumentin, tavoite-keino –asetelman kautta synnyttävä lausumien uskottavuus on suunnitelmatekstien etenemislogiikan perusrakenne.

6 TUTKIMUSAINEISTON ANALYYSI

Analyysini tavoitteena on hahmottaa, miten yleisten kirjastopalvelujen tuottamisesta puhutaan ja miten puhujat perustelevat näkökantojaan. Tekstiaineistoni analyysin tueksi tein analyysikehikoksi kutsumani dokumenttipohjan, jossa Perelmanin argumentaatioteoriaan nojautuen pyrin määrittämään analysoinnin kohteena olevista dokumenteista niiden tematiikan, kohdeyleisön, esisopimukset ja argumentoinnin etenemisen kaavat pitäen mielessä työni tutkimuskysymykset.

Koko aineistossa toistui myönteinen suhtautuminen yhteistyöhön niin voimakkaasti, että olin jo antaa periksi siksi, että pidin työtäni itsestäänselvyyksien esilletuomisena. Mielenkiintoiseksi analyysin tekemisen teki se, että ryhdyin miettimään sitä, mistä ei puhuta. Se, mistä ei aineistossani juuri puhuttu on kirjastopalvelujen ulkoistaminen. Ulkoistamiseen ei edes suhtauduttu kielteisesti kuin yhdessä värittyneessä selvästi henkilöityneessä Kirjastoseuran jäsenen kannanotossa.

Kirjastosektori ei siis seuraa samalla intensiteetillä julkisen palveluntuotannon uusia toimintamalleja kuin sosiaali- ja terveyssektori. Olisiko niin, että koska yleinen kirjastosektori on Suomessa kuitenkin kohtuullisen pieni ja yhteistyön eri muotoja on pystytty vuosikymmeniä kehittämään ilman valtion ohjausta, ei nykyisten kirjastopalvelujen tuottamisessa nähdä minäkäänlaista selkeää ulkoistamistarvetta. Kirjastosektori ei myöskään ole kasvavan palvelujen kysynnän kohteena väestön ikääntymisen vuoksi, kuten sosiaali- ja terveyssektori. Näin ei ole myöskään tarvetta yhtä intensiivisesti etsiä uusien palvelujen tuottamisen tapoja.

Kirjastosektori saattaakin olla aikaansa edellä ja ohittaa kokonaan palvelujen ulkoistamisen vaiheen. Hakanen & al (2007) toteavat teoksessaan: 'Verkostojen strategiat: menesty yhteistyössä', että suomalaisessa verkostotalouden toimijakentässä on mielenkiintoinen piirre. Yksityisellä sektorilla ollaan ikään kuin 'peruuttamassa' tiukasta ulkoistuslinjasta kohti tasaveroisempaa kumppanuutta. Julkinen sektori puolestaan vaikuttaisi olevan tilanteessa, jossa kova kilpailutus hallitsee ajattelua ja toiminnan organisointia. Edelleen he toteavat, että verkostoisuus tarkoittaa yleisellä tasolla määriteltynä sitä, että yritysten tai organisaatioiden väliset suhteet ovat tulleet pitkäikäisemmiksi, läheisemmiksi ja syvällisemmiksi kuin mitä pelkkään markkinaehtoiseen vaihdantaan tarvittaisiin.

6.1 Kirjastostrategia 2010

Kirjastostrategia 2010 julkaistiin vuonna 2003 ja se esiteltiin Opetusministeriön linjauksena tiedon ja kulttuurin saatavuuden politiikaksi. Kirjastostrategian visio on yhtenäinen kirjasto- ja tietopalveluverkosto, joka näkyy käyttäjälle yhtenä palvelukokonaisuutena. Vision saavuttamiseksi muotoillaan tavoitteet ja määritellään haasteet, jotka on ratkaistava tavoitteiden onnistumiseksi. Konkreettiset toimenpiteet tavoitteiden saavuttamiseksi ja haasteista selviämiseksi määritellään strategian sisältämässä toimenpideohjelmassa.

6.1.1 Kirjastostrategian teema ja yleisö

Kirjastostrategia on Opetusministeriön julkaisema ja näin ollen sitä voi pitää ylempien valtionhallinnon virkamiesten ohjeistuksena seuraavilla portilla olevilla valtion ja kuntien virkamiehille ja päättäjille. Kirjastoalan ammattilaiset ja opetustoimen edustajat ovat toinen selkeästi erottuva kohdeyleisö. Oletus on siis, että Kirjastostrategia ei ole kohdistettu laajalle universaaliyleisölle vaan rajatulle asiantuntijayleisölle.

Kirjastostrategiassa pyritään konkretisoimaan edelleen Kirjastopoliittisen ohjelma 2001 – 2004 teemoja. Ajatuksena oli, että Kirjastostrategiaan ja sen toimenpideohjelmaan sisällytettiin ne asiat, jotka eivät ole toteutuneet normaalina virkamiestyönä tai siihen liittyvän yhteistyön tehostamisena. Strategiassa korostetaan edelleen yleisen kirjaston merkitystä tiedon ja kulttuurin monipuolisena palvelujen tarjoajana. Kansalaisten tasa-arvoista palveluiden käyttömahdollisuutta painotetaan myös 2000 – luvulla voimakkaasti.

Strategiassa korostettuja, selkeästi 2000-luvulla esiin tulleita teemoja ovat teknisen infrastruktuurin päivittäminen ja kirjastojärjestelmien standardointi. Euroopan Unionin komission vuonna 1997 julkistamissa tavoitteissa kirjastot mukautetaan yhä enemmän palvelemaan tietoyhteiskuntaa. Tietoyhteiskunnan kirjastosta puhutaan sekä EU komission lausunnoissa, että Kirjastostrategiassa hybridikirjastona. Hybridikirjasto on EU:n määritelmän mukaan verkostoituva sekatyypinen kirjasto, joka tarjoaa pääsyn maailmanlaajuiseen tietoon erilaisten medioiden, aineistojen ja verkkojen välityksellä. Hybridikirjaston määrittelyssäkin käytetään normatiivista vertailua argumentoinnin tukena. Strategiassa todetaan, että verrattaessa muihin

verkkopalveluihin olennainen ero on, että hybridikirjasto tarjoaa myös apua aineiston käytössä.

Kirjastojen välinen yhteistyö paikallisella, alueellisella ja valtakunnallisella tasolla on Kirjastostrategian vahva teema. Kirjastojen ja koulujen välisen yhteistyön painottaminen ja ehdotus pedagogisten informaattikkojen palkkaamiseksi on myös yksi painopisteistä.

6.1.2 Kirjastostrategian esisopimukset

Kirjastostrategiasta on löydettävissä implisiittisiä esisopimuksia puhujan ja yleisön välillä rakentavia todellisuutta koskevia (tosiseikat, totuudet ja otaksumat) ja suotavuutta koskevia (arvot, hierarkiat, päättelysäännöt) tekijöitä. On syytä muistaa, että Perelmanin mukaan konkreettisiin arvoihin perustuva päättely näyttää olevan luonteenomaista konservatiivisille yhteisöille, kun abstraktit arvot puolestaan sopivat paremmin yhteiskunnallisen kritiikin lähtökohdaksi ja voivat tarjota perustaa muutosvaatimuksille ja kumouksellisuudelle.

Teknisen infrastruktuurin päivittämisen ja järjestelmien standardoinnin, hybridikirjaston ja kirjastojen välisen yhteistyön perusteluina ovat etenkin taloudellisuus ja tehokkuus – siis määrälliset tekijät. Tilanne on sama kuin Hillka Summan tutkimuksessa, eli Perelmanin käsitteistön avulla, näyttää siltä, että kvantitatiivinen lokus luonnehtii myös Kirjastostrategian lähtökohtia. 'Suuri määrä', tehokkuus ja kokonaisvaltaisuus käsitteinä ovat kaikki Perelmanin mukaan kvantitatiivisen lokuksen ilmenemismuotoja: kun jonkin toiminnan oikeutus osoitetaan vetoamalla siihen, että sen avulla päästään käsiksi johonkin kokonaisuuteen sen osan sijasta, on lähtökohtainen itsestäänselvyys se, että osaa suurempi kokonaisuus on luonnollisesti myös sitä merkittävämpi

Edellinen tulkinta johtaa siihen, että strategia olisi tarkoitettu konservatiiviselle yhteisölle.

Kuitenkin toimenpideohjelmassa kuntien ja valtion yhteistyötä perustellaan myös arvoilla:

”Valtion erityistoimin tuetaan laadukkaan, monimuotoisen aineiston ja julkistiedon saamista kirjastoihin sekä taataan kansallisen kulttuuriin saatavuus ja kansallisen kirjastoverkon kansallisia hyödyttävät uudet rakenteet. Näillä toimenpiteillä vähennetään asuinpaikasta, iästä, osaamistasosta ja varattomuudesta johtuvaa tiedollista syrjäytymistä, digitaalista kuilua sekä kirjastopalveluiden eriarvoistumista. Ne tuovat mukanaan myös huomattavia aika-, työ ja kustannussäästöjä vähentäessään päällekkäistyötä.”(Kirjastostrategia 2010, s. 7.)

Mielestäni tämä sekä kvantitatiiviseen lokukseen että arvoihin perustuva kirjaston eri toimintojen tuottamisen tavan perustelu kuvaa pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan käsitystä kaikille tasa-arvoisesti taattavista palveluista. Kirjastostrategia on ehkä sittenkin suunnattu ennen kaikkea universaalille yleisölle. Väittäisin, että mikäli tehokkuuden ja tasa-arvon välillä joudutaan valitsemaan, tasa-arvon ihanne olisi kuitenkin vielä 2000-luvun puolivälissä tehokkuutta voimakkaampi palvelujen organisoinnin määrittelijä. Tätä perustelen sillä, että Kirjastostrategiassa kirjastojen ydinpalvelut halutaan edelleen säilyttää paikallistasolla eikä strategiassa esitetä selkeää signaalia paikallisten kirjastojen lakkautumistarpeesta. Kirjastostrategiassa painotetaan myös sitä, että kirjastoalan ammatillisen koulutuksen saanutta henkilöstöä tulee olla jokaisessa yleisessä kirjastossa. Eli esimerkiksi kirjasto- ja museotoimen yhteisvirkoja ei pidetä hyvänä vaihtoehtona, vaikka näin säästettäisiinkin henkilöstökustannuksissa.

6.1.3 Argumentoinnin eteneminen Kirjastostrategiassa

Kirjastostrategiassa määritetään yleisen kirjaston rooli vastakkainasettelun kautta. Strategian mukaan tieto- ja oppimisyhteiskunnassa kirjasto koetaan paikkana, jossa tieto ja kulttuuri virtaavat vapaasti vastakohtana median ja opetustoimen ohjatulle tiedon- ja kulttuurintarjonnalle (Kirjastostrategia 2010, s.6). Opetustoimen ja kirjastosektorin välille laaditaan strategiassa yhteistyöehdotuksia, mutta näiden kahden toimijan roolin erilaisuutta myös painotetaan.

6.1.3.1 Metaforat – Verkosto ja Hybridikirjasto

Kirjasto- ja tietopalveluja tuottamista yhteistyössä kuvataan verkosto metaforan kautta. Strategian visoina on kirjasto- ja tietopalvelut toimivat yhtenäisenä verkostona ja siten näkyvät käyttäjälle yhtenäisenä palvelukokonaisuutena. Jari Aro on artikkelissaan Verkosto metaforana (T&E 3/98 s.193) kuvannut verkoston suhdetta valtaan. Hänen mukaansa verkosto korostaa yhteistyötä. Esimerkiksi liiketaloustieteellisessä puheessa verkostoa käytetään metaforisesti ilmentämään sopimussuhteiden vastavuoroisuutta. Tässä suhteessa verkosto poikkeaa rakenteen metaforasta, joka korostaa käsky- ja määräysvaltasuhteita. Se poikkeaa myös kentän metaforan horisontaalisesta orientaatiosta, joka korostaa kilpailua ja kamppailua. Koska verkosto ei ole vertikaalinen organisoitumisen järjestelmä, siinä ei voi olla kenenkään ylä- tai alapuolella. Pikemminkin verkostossa jokainen piste on samanvertainen tai ainakin samalla tasolla muiden pisteiden kanssa. Verkosto siis metaforisesti ilmentää itsessään demokraattisuutta tai vastavuoroisuutta. Verkostomainen toimintatapa perustuu sopimukseen, vapaaehtoisuuteen ja

neuvoteltuihin suhteisiin. Kun toimintajärjestelmiä ja organisaatioita käsitteellistetään verkostoiksi, se näyttää tuottavan näkemyksen toiminnan vapaudesta, tasavertaisuudesta ja yksilöllisyydestä.

Talouselämässä verkosto ja verkostoituminen ovat ilmiselvästi hierarkian vastakohtia ja verkostomaisia organisoitumisen muotoja esitellään eksplisiittisesti hierarkkisten organisaatioiden vastakohtina. Verkostot ovat joustavia ja nopealiikkeisiä, hierarkkiset organisaatiot puolestaan jäykkiä ja hidasliikkeisiä. Yritykset verkostoituvat, koska ne siten saavuttavat joitakin etuja, joita ne eivät voi omaa toimintaansa laajentamalla tavoittaa. Verkostomaisesti toimivat yritykset eivät kuitenkaan voi suoraan määrätä muita verkon osapuolia, vaan suhteiden pitää perustua vastavuoroiseen luottamukseen. (Aro, Tiede & Edistys 3/98, s. 193).

Toinen metafora, jolla kirjasto- ja tietopalveluiden tuottamista yhteistyössä kuvataan, on hybridikirjasto. Terminä hybridi on peräisin luonnontieteistä. Hybridi on eläinmaailmassa kahden eri lajin risteymä. Kuten aiemmin todettiin, hybridikirjasto on EU:n komission määritelmä vuodelta 1997. Kirjastostrategiassa halutaan nähdä kirjasto tietoyhteiskunnassa toimivana hybridikirjastona. Tällöin kirjasto on perinteisen palvelutoiminnan ja yksinomaan digitaalisia aineistoja välittävän digitaalisen kirjaston yhdistelmä, jonka internet on tehnyt mahdolliseksi. Kirjastostrategia 2010, s. 12).

Hybridikirjaston määritelmä on myös assosiatiivinen. Kirjasto määrittellään perinteisen palvelutoiminnan ja digitaalisen kirjaston yhdistelmäksi. Perelmanin mukaan assosiatiiviselle tekniikalle on ominaista, että se etenee kytkemällä yhteen ennen erillisiä käsitteitä tai ilmiöitä ja mahdollistaa siten niiden arvioinnin toisten avulla. Eurooppalainen digitaalinen kirjasto on kuvattu seuraavasti Euroopan komission ylläpitämällä digitaalisen kirjaston sivustolla:

“The Commission is promoting and co-ordinating work to build a common European "digital library", by which we mean a common multilingual access point to Europe's cultural heritage. Through this access point, users will be able to search in their mother tongue different collections in Europe's libraries, archives and museums without having to visit multiple sites. This is one of the key goals of the Commission's digital libraries initiative which aims at making European information resources easier and more interesting to use in an online environment.” (http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/faq/index_en.htm).

Kirjastojen ylikansallista ja kansallista yhteistyötä perustellaan asiakaslähtöisyydellä ja Euroopan kulttuuriperinnön säilyttämisellä. Samalla esitetään todellisuuden rakennetta luova malli. Kirjastostrategiassa hybridikirjaston määritelmä on myös normatiivinen. Hybridikirjas-

ton määritelmässä referoidaan Euroopan Unioniin ja perustellaan siten korkeammalla auktoriteetilla käsitteen oikeutusta, koska hybridikirjasto käsitteenä suuntaa yleisön päättelyä.

6.1.3.2 Kirjastostrategian tavoitteet ja toimenpiteet eri toimijoiden välisen yhteistyön kehittämiseksi

Tässä tutkielmassa Kirjastostrategiaa tarkastellaan samoin kuin perinteisestä liikkeenjohdon strategiaa. Liikkeenjohdossa strateginen päätös tehdään usein tilanteessa, jossa tulevaisuudesta ei voi olla täysin varma ja se vaikuttaa organisaation toimintaan. Strateginen päätös vaatii usein yhteistyötä sekä organisaatioiden eri yksiköiden että tarjontaketjun kanssa. Päätös saattaa muuttaa myös organisaatiota merkittävästi, mikä puolestaan voi olla vaikeaa organisaatiossa vallitsevan kulttuurin vuoksi.

Kirjasto- ja tietopalvelualan toimijoina ja yhteistyön osapuolina Kirjastotratégiassa esitetään:

- Kunta
- Kunnan kirjasto ja henkilöstö
- Kunnan opetustoimi
- Seutukirjasto
- Varastokirjasto ja Kansalliskirjasto
- Valtio: Opetusministeriö

Kunnan ja valtion välinen työnjako linjataan siten, että kunnan tehtävänä on peruspalveluista huolehtiminen. Peruspalveluiden määrittelyssä viitataan liitteessä Kirjastolakiin nro 904/1998, joten kunnan ja kunnan yleisen kirjaston roolin perustelu on normatiivinen:

3 § Kunta voi järjestää kirjasto- ja tietopalvelut itse taikka osittain tai kokonaan yhteistyössä muiden kuntien kanssa tai muulla tavoin. Kunta vastaa siitä, että palvelut ovat tämän lain mukaisia. Asiakkaiden käytettävissä tulee olla kirjasto- ja tietopalvelualan henkilöstöä sekä uusiutuva kirjastoaineisto ja –välineistö.

4 § Yleinen kirjasto toimii yhteistyössä muiden yleisten kirjastojen sekä tieteellisten kirjastojen ja oppilaitosten kirjastojen kanssa osana kansallista ja kansainvälistä kirjasto- ja tietopalveluverkkoa.

Opetusministeriön rooli ohjaavana auktoriteettina korostuu kuntien ja valtion välisen työnjaon linjauksessa:

”Palvelujen laadun ja aineistoresurssien optimaalisen käytön varmistamiseksi opetusministeriö suosittaa kuntien välisen yhteistyön lisäämistä ja kuntien yhteisen kirjastolaitoksen perustamista (esim. seutukuntakirjastot), mikäli yksittäinen kunta ei pysty tuottamaan tietoyhteiskuntatasoisia kirjastopalveluja. Opetusministeriö korostaa, että yhteistyömuodosta riippumatta jo-

kaisessa kunnassa tulee olla korkeakoulutettua kirjastoalan henkilöstöä.” (Kirjastostrategia 2010, s. 23).

Valtion tehtäväksi määritellään perustuslain sivistysvelvoitteen toteuttamiseen johtavat toimenpiteet ja toimenpiteiden toteutuksen seuranta. Kirjastojen välistä yhteistyötä painotetaan siinä, että päätetään selvittää valtionosuuden osoittamista erityistapauksissa suoraan kirjastopalveluiden kehittämiseen ja tällaisista kohteista esimerkkeinä annetaan keskitetyt palvelut, kirjastojen erityistehtävät, kuntien yhteiset kirjastolaitokset ja kielisuhteet. Projektirahoituksella pyritään tukemaan kuntien kirjastojen verkkopalveluja ja yhteistyötä muiden hallintokuntien kanssa.

Nämä hankkeet perustellaan pitkälti todellisuuden nykytilaan nojautuen. Alueellisen epätasoarvon vähentämisessä viitataan Kirjastopoliittiseen ohjelmaan 2001 - 2004. Keskitetysti tuotettujen palvelujen rahoittaminen vaatisi muutosta voimassaolevaan lakiin opetus- ja kulttuuri-toimen rahoituksesta. Kaukopalvelutoiminnalle ehdotetaan uutta konseptia ja Varastokirjastoa ehdotetaan kaukopalvelukeskukseksi, lisäksi Varastokirjastolle ehdotetaan vapaakappalekirjaston oikeutta. Kansalliskirjastojen keskitetylle toiminnalle ehdotetaan määräraha lisäystä 600 000 euroa vuosi.

Opetusministeriön linjauksessa näkyy selkeästi sama suunta kuin Hilikka Summan tutkimissa asuntopoliittisissa suunnitteluteksteissä: ”Eräs kaikelle hallinnon argumentoinnille luonnollinen lähtökohta on ylemmän tasoisten auktoritatiivisten päätösten tai tahdonilmausten ehdoton perusteluvoima. Tällaisen justifikaation käyttäminen on lähellä yleiseen mielipiteeseen vetoamista, joka sekin on eräs kvantitatiivisen lokuksen ilmenemismuodoista.. (Summa, 1989, 119–187.)

Kirjastostrategiassa painotetaan sitä, että kirjastoverkon ja verkkopalveluiden kehittäminen on aiemmin toteutettu ammattihenkilöstön vapaaehtoisella ja organisaatorajat ylittävällä yhteistyöllä. Suomen tilannetta verrataan muiden Pohjoismaiden, Hollannin ja Englannin kirjasto- ja tietopalvelujen tilaan. Näissä maissa on jo ennen Suomen kirjastostrategian julkistamista ryhdytty toimenpiteisiin, joita ovat esimerkiksi valtion kirjastohallinnon uudelleen arviointi; kirjastoverkon organisaatioiden uudelleenarviointi, yleisten kirjastojen ja koulujen yhteistyön lisääminen - tiedonhallintataidot on sisällytetty kaikkien oppiaineiden opetussuunnitelmiin; yleiset kirjastot määritelty porteiksi julkisen sektorin tietoihin ja asiakirjoihin. Nämä argumen-

tit perustuvat vertailuun ja ovat siten Perelmanin käsitteistöä seuraten kvasiloogisia argumentteja.

6.1.3.3 Kirjastopalvelun markkinaehtoistaminen

Suomen kirjastojen teknisen infrastruktuurin ja tietojärjestelmien standardoinnin puutteellisuutta peilataan vertaamalla tilannetta Tanskan ja Ruotsin kirjastoihin. Esimerkiksi annetaan, että siellä yleiset kirjastot syöttävät aineistorekisterinsä kansalliseen yleisten ja tieteellisten kirjastojen yhteiseen luetteloon. Perinteiset tieteellisten ja yleisten kirjastojen raja-aidat on siis kaadettu. Näin teknisellä infrastruktuurilla ja valtion toimenpiteillä on varmistettu kansallisen kirjastoverkon syntyminen, toimiminen ja hyödyntäminen. Ainoat yksityiseen sektoriin viittaavat perustelut löytyvät Kirjastostrategiassa tältä alueelta ja perustuvat jälleen nykyisen todellisuuden rakenteen vertailuun:

”Yhteisten standardien käyttämättömyys on aiheuttanut Suomessa sen, että kirjastoaineiston sähköinen kauppa ei ole edennyt siten kuin muissa Pohjoismaissa.” (Kirjastostrategia 2010, s. 8.).

”Toimivan kirjastoverkon avulla kansalainen löytää kulloinkin tarvitsemansa tiedon sähköisenä tai painettuna ja saa aineiston halutessaan suoraan kotiinsa tai työpaikalleen. Kirjastojen palvelut ovat saatavilla myös muualla kuin kirjastossa. Erilliset toimijat ja yksiköt ostavat, lainaavat ja vaihtavat sähköisiä, fyysisiä ja etäpalveluita toisiltaan.” (Kirjastostrategia 2010, s. 16.).

Nämä kaksi edellä esitettyä toimenpide-ehdotusta, edustavat tässä tutkielmassa kuvattua julkisen palvelujärjestelmän markkinaehtoistamista. Molemmat toimenpide-ehdotukset ovat kuitenkin vielä toteamuksen tasolla. Toimenpide-ehdotuksia ei ole konkretisoitu pidemmälle, esimerkiksi ei ole määritelty sitä, ketkä olisivat eri toimijoita tai yksiköitä ja mitä palveluita tarkoitetaan sähköisillä, fyysisillä ja etäpalveluilla.

Kuten aiemmin mainittiin markkinaehtoistaminen on luonteeltaan tietoinen ja vaiheistettu muutosprosessi. Sen keskeisenä elementtinä on palveluiden rahoituksen, tuotannon ja tilaamisen eriyttäminen toisistaan sekä tuotannon ja tilaamisen kosketuspinnan saattaminen markkinatyypiksi. Kirjastostrategiassa kirjastopalvelujen markkinaehtoistamisesta tai tilaaja-tuottajamallista ei puhuta lainkaan näillä termeillä vaikka molemmat ovat 2000-luvulla vahvasti esillä julkisen sektorin palveluntuotantomalleissa.

Kirjaston ja opetustoimen välisessä yhteistyön tavoitteissa mainitaan välillisesti tilaaja-tuottajamalli yhtenä elementtinä:

”Opetussuunnitelmissa tiedonhallintataidot läpäisevät kaikki oppiaineet. Peruskoulujen ja lukioiden tietohuolto rakennetaan hyödyntämällä olemassa olevaa kirjastoverkkoa ja -osaamista. Aiheutuvista kustannuksista tehdään sopimukset. Lähikirjastopalvelujen rinnalle kehitetään virtuaalisia kohdistettuja koulukirjastopalveluja.” (Kirjastostrategia 2010, s. 17.).

Tilaaaja-tuottajamallin piirteinä kirjaston ja opetustoimen välisessä yhteistyössä näkisin sen, että peruskoulujen ja lukioiden tietohuolto ikään kuin tuotteistetaan ja paikallinen yleinen kirjasto toimittaa fyysisen lähipalvelun. Lisäksi valtakunnan tasolla tai alueellisesti pyritään kehittämään vielä virtuaalisia koulukirjastopalveluja. Palvelujen sisällöt määritellään ja niistä aiheutuvista kustannuksista tehdään sopimus opetus- ja kirjastotoimen välillä.

Erittäin mielenkiintoinen kannanotto Kirjastostrategiassa esitetään silloiseen kuntajakoon. Kirjaston perustehtävä perustellaan perustuslain sivistyksellisillä oikeuksilla: julkisen vallan on turvatta kansalaisen mahdollisuudet saada muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden estämättä. Kirjaston tehtävä siis perustellaan arvoilla. Seuraava perustelu sitten nostaakin esiin ristiriidan: Nykyisellä kuntajaolla ei myöskään pystystä takaamaan kaikille kansalaisille yhdenvertaista kirjasto- ja tietopalveluiden saatavuutta.

Markkinaehtoistaminen ja seudullinen keskitetty palveluntuotanto ovat vielä vuonna 2003 julkaistussa Kirjastostrategia 2010:ssä huomattavasti pienemmässä roolissa kuin sosiaali- ja terveysalalla vastaavana ajankohtana julkaistuissa tutkimuksissa ja selvityksissä. Sama linjaus on nähtävissä myös Kirjastopoliittisessa ohjelmassa 2001 – 2004. Siinä kappaleessa 5.6.2 Itse tehtävä ja ulkoistettava työ otetaan äärimmäisen lyhyesti kantaa ulkoistamiseen seuraavasti:

”Kirjastojen edellytetään keskittyvän yhä enemmän ydinosamiseensa ja paikallisten asiantuntijapalveluiden tarjontaan. Tällöin tulee pohdittavaksi itse tehtävän työn ja ulkoistamisen toimiva tasapaino. Ulkoistamisessa pyritään välttämään päällekkäistä työtä. Yhtenä keinona tässä on se, että joitakin palveluja tuotetaan keskitetysti kaikkien kirjastojen käyttöön. Paikallisella tasolla voidaan näin keskitettyä siihen, mitään kukaan muu ei tee tai osaa tehdä. Toisaalta yhteiseen käyttöön voidaan tuottaa palveluja myös hajautetusti, mihin kaikki halukkaat kirjastot voivat osallistua.”

”Eri kokoisissa, asutusrakenteiltaan ja kielioloiltaan erilaisissa kunnissa on mietittävä, mitkä seikat kussakin kirjastossa on hallittava ja tuotettava itse ja mitä palveluja taas voidaan tuottaa yhteistyössä sidosryhmien kanssa tai ulkoistaa kokonaan. Ulkoistettavia palveluja voivat olla esimerkiksi tietotekniikka- ja tietoverkkoasiantuntijatehtävät tai tiedotustehtävät.” (Kirjastopoliittinen ohjelma 2001 - 2004, 2001.)

Kirjastopoliittisessa ohjelmassa ei oteta kantaa siihen pitäisikö tiettyjä kirjastopalveluja tuottaa keskitetysti tai hajautetusti. On malli kumpi tahansa, niin ulkoistaminen nähdään tässä tapauksessa lähinnä kvasimarkkinoiden luomisena. Jos muutos toteutetaan pelkästään julkisen sektorin sisäisenä, ei markkinaehtoistamiseen liity yksityisen sektorin roolin lisäämistä. Tässä tapauksessa Kirjastopoliittisessa ohjelmassa käytetään ulkoistamisen sijasta käsitettä palvelujen tuottaminen yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Varsinaisena ulkoistamisena ohjelmassa pidetään palvelujen ostamista yksityiseltä sektorilta ja näistä esimerkkeinä annetaan it-alan palvelut ja tiedotustehtävät.

Kirjastopoliittisessa ohjelmassa otetaan kantaa sponsorointiin. Työryhmä laati ehdotuksen sponsoroinnin ja markkinoinnin pelisäännöiksi yleisille kirjastoille. Sponsoroinnin pelisäännöissä halutaan korostaa sitä, että vaikka kaupallinen yhteistyö saattaa auttaa kirjastoa toteuttamaan jonkin hankkeen, johon ei olisi muuten varaa, kannattaa kaupallisessa yhteistyössä kuitenkin säilyttää kriittinen suhtautuminen yritysten markkinointiin ja muistaa kirjaston ensisijainen tehtävä sivistyksen ja puolueettoman tiedon jakajana. Sponsoroitujen hankkeiden ymsisällön tulee olla kirjaston yleisten periaatteiden mukainen. Verovaroin rahoitettujen kirjastojen ensisijainen tehtävä ei ole toimia markkinointikanavana. (Liite 3 Sponsoroinnin pelisäännöt, Kirjastopoliittinen ohjelma 2001 – 204, s 139.)

Sponsorointi kirjastosektorilla on huomattavasti harvinaisempaa kuin sosiaali- ja terveyssektorilla (esim. lääkeyhtiöt). Silti sponsorointiin on laadittu hyvinkin tarkat pelisäännöt kirjastosektorilla. Tämä todennäköisesti johtuu kirjastotoiminnan universaaleista perusarvoista: 'vapaus', 'tasa-arvo' ja 'puolueettomuus'.

6.1.3.4 Kirjaston puolueettomuus puoltaa julkista palveluntuotantoa

Sekä Kirjastostrategian että Kirjastopoliittisen ohjelman linjausta voi pitää kannanottona julkisen palveluntuotannon puolesta. Perusteluna kirjaston puolueettomuus arvona edustaa todellisuuden rakenteeseen perustuvaa argumenttia. Kun tietyt todellisuuden tekijät on liitetty toisiinsa tunnustetulla sidoksella, tästä käsin voidaan kehittää argumentaatiota, joka mahdollistaa siirtymisen yleisesti hyväksytyistä sellaiseen, mikä halutaan saada hyväksytyksi. Perelmanin mukaan rinnakkaisuussiteisiin voidaan lukea symboliset siteet, joissa liitetään toisiinsa symboli (puolueettomuus) ja sen kohde (kirjasto / julkinen palveluntuotanto) ja joita luonneh-

tii osallisuussuhde: niinpä symboli ja symboloitu asia voivat kuulua esimerkiksi samaan myyt-tiseen tai spekulatiiviseen kokonaisnäkemykseen.

Kirjastopalvelujen ulkoistaminen tai palvelujen ulkopuolinen rahoittaminen jää siis hyvin vä-hälle huomiolle Kirjastostrategiassa. Tämä on myös selkeä signaali julkisen palveluntuotan-non puolesta. Kirjastosektori on ehkä Suomessa tilanteessa, jossa ei ole selkeää työntekijää palvelujen ulkoistamisen taustaksi. Yleiset kirjastopalvelut on kyetty tuottamaan yhteistyönä sekä horisontaalisella, että vertikaalisella tasolla ilman valtion sitovaa tai sanktioihin perustu-vaa ohjeistustakin. Palvelut on myös pystytty ilmeisesti tuottamaan riittävän kustannustehok-kaasti julkisen sidosryhmien välisenä yhteistyönä.

6.2 Kirjastolehden artikkelit

Mukaan otetuista Kirjastolehden artikkeleista 10 on pääkirjoitusta vuosilta 2000 – 2003. Näis-tä pääkirjoituksista kahdeksan on Maisa Lovion ja kaksi Ari Haasion kirjoittamia. Maisa Lo-vio toimi noina vuosina Suomen kuntaliiton kirjastoasioiden erityisasiantuntija ja käsitteli kir-jastopalvelujen tuottamista lähes kaikissa Kirjastolehden pääkirjoituksissaan.

Kuusi artikkelia edustaa Kirjastoseuran lausuntoja tai kannanottoja ja kolme artikkelia on Kir-jastoseuran puheenjohtajien haastatteluja. Artikkelit on valittu siksi, että niissä kaikissa käsi-tellään yleisten kirjastopalvelujen organisointia.

6.2.1 Artikkelien teema ja yleisö

Kirjastolehden pääkirjoituksissa kohderyhmän muodostavat kirjastoalan ammattilaiset ja kun-nallispoliitikot. Hyvä esimerkki kohderyhmän määrittelyssä on Lovion pääkirjoituksessa (Kir-jastolehti 5/2001): Kirjasto, kuntalaisten paras palvelu – miten kärjessä pysytään:

”Kunnissa ja seutukunnissa näitä kysymyksiä (alueellisen yhteistyön organisoiminen, silloin kun voimavarat ovat vähissä) tullaan luonnollisesti ratkomaan hyvin eri tavoin, paikallisista olosuhteista riippuen. Kunnallisessa luottamustoimessa päättäjäisyys merkitsee tasapainotaiteilua muun muassa pitkien lautakuntalistojen, ahtaiden taloudellisten raamien, monenlaisten palve-lutarpeiden sekä viranhaltijoiden ja kuntalaisten välimaastossa. Tämän vaativan päätöksenteon avuksi Kirjastolehti julkaisee tässä numerossa kirjastoa koskevan tietopaketin uusille luotta-mushenkilöille. Myös äskettäin julkaistu Kirjastopoliittinen ohjelma antaa vankka tietoa kun-nan kirjastopalvelun kehittämiseen.”

Kirjastopoliittisen ohjelman viitataan useammassa pääkirjoituksessa ja sen linjauksiin sitoudutaan. Vuonna 2000 Haasio kehottaa pääkirjoituksiaan lukijoita ottamaan kantamaan ja antamaan palautetta Kirjastopoliittisen ohjelman luonnokseen.:

”Työryhmän tehtävänä on tehdä ehdotus kirjaston roolista ja tiedon saatavuudesta tieto- ja kansalaisyhteiskunnassa. On hyvä, että työryhmän työskentelyn lähtökohta ei ole ollut kirjastolaitos tai muu organisaatio vaan yksilön tarvitsemat kirjasto- ja tietopalvelut. Tämä tuo ryhmän ajatuksiin laajempia näkemyksiä kirjaston roolista ja sen yhteistyö- ja verkottumismahdollisuuksista muiden kulttuuri-instituutioiden, kuten esimerkiksi arkistojen ja museoiden sekä koululaitoksen kanssa. Myös tietoyhteiskunnan haasteet on ryhmän tekemässä väliraportissa huomioitu esimerkillisesti.” (Haasio, A. Kirjastolehti 2/2000.)

Seudullinen ja valtakunnallinen yhteistyö kirjastojen välillä on yleisimmin esillä pääkirjoituksissa, jotka käsittelevät kirjastopalveluiden tuottamisen tematiikkaa. Koulun ja kirjaston välinen yhteistyö mainitaan kuudessa pääkirjoituksessa. Yhdessäkään pääkirjoituksessa ei puhuta kirjastopalvelujen markkinaehtoistamisesta tai kirjastopalvelujen ulkoistamisesta. Yhdessä pääkirjoituksessa mainitaan koulujen kirjastopalvelujen tuotteistaminen samalla tavoin kuin Kirjastostrategiassakin.

Kirjastoseuran kannanotoissa kohderyhmänä on usein valtion viranomainen kuten opetusministeriö ja muut kirjastoalalla palveluja tuottavat organisaatiot. Kansalliskirjastotyöryhmän 2002 – muistiossa (Kirjastolehti 3/2002 s 28.) kommentoidaan keskitettyjen palvelujen rahoitusta seuraavasti.

”Suomen kirjastoseura pitää ensiarvoisen tärkeänä saada keskitettyjen palvelujen tarvitsema rahoitus budjettirahoituksen piiriin, jolloin toiminnan pitkäjänteinen suunnittelu on mahdollista. Nyt opetusministeriö on rahoittanut palveluita harkinnanvaraisilla projektiavustuksilla.”

Kannanotossa Uudet palvelut vaativat uudet resurssit (Kirjastolehti 1/ 2003, s 5.) listataan valtiolta vaadittavat toimenpiteet hybridikirjastoajattelun tukemiseen:

”Suomen kirjastoseura vetoaa tuleviin kansanedustajiin, jotta kirjastojen kehittämisessä tärkeät painopistealueet huomioidaan valtakunnallisessa päätöksenteossa. Kirjastot toimivat paikallisesti kunnissa tarjoten perinteisiä kirjastopalveluja ja lisäksi uusia palveluja tuotetaan verkkoon yhteiseen käyttöön. Näistä palveluista muodostuu hybridikirjasto, jonka kehittäminen ja ylläpitäminen vaatii lisärahoitusta. Uusia palveluja ei voi luoda vanhaa purkamalla, koska nykyiset kirjastonkäyttäjät tarvitsevat sekä perinteisiä että verkkopalveluja.”

Kirjastoseuran kannanotoista ei ole löydettävissä itsereflektiota eli kirjastosektorin nykyisen toiminnan kriittistä tarkastelua. Kirjastolehden pääkirjoituksissa sen sijaan kirjastopalvelujen tuotantoa kritisoidaankin. Seuran kannanotoissa pyritään yhtenäisenä rintama vaikuttamaan poliittisiin päättäjiin ja rahoittajiin. Kirjastoseuran kannanotoissa on havaittavissa sama suuntaus yleisökonstruktiossa universaalista partikulaariin argumentointiin kuin Summan (1989)

tutkimuksessa asuntohallinnon suunnittelutekstien argumentaatiosta. Kuten Summa toteaa: tilastointiin ja aritmetiikkaa painottuneiden perustelujen korostaminen on samalla vaikuttanut aiemmin korostetusti poliittisten kysymysten depolitisoitumiseen.

6.2.2 Artikkelien esisopimukset

Ajatus kirjastoista demokratian ja sananvapauden linnakkeina mainitaan suoraan yhdessä pääkirjoituksessa (Haasio, A. Kirjastolehti 7/2000 Seinät ja sisällöt). Kyseisessä pääkirjoituksessa tällä ajatuksella perustellaan kattavan aineistohankintapolitiikan noudattamista. Demokratialla perustellaan myös kirjaston merkitystä lasten lukuharrastuksen edistämisessä:

”Se, miten lasta kohdellaan, kertoo paljon mistä tahansa yhteisöstä. Kirjastossa lapsi on asiakas siinä missä aikuinenkin. Asioidessaan kirjastossa hän saa ensimmäiset kokemuksensa kansalaisena olost. Samalla kirjasto varmistaa tulevaa asiakaskuntaansa, kun lapset tottuvat kirjastoon pienestä pitäen.” (Kirjastolehti 1/2001 Lovio: Lukutaito on avaintaito.)

Kaikissa pääkirjoituksissa kirjastojen verkottumista ja yhteistyötä muiden instituutioiden kanssa perustellaan kansalaisten oikeudella laadukkaisiin palveluihin. Demokratia, sananvapaus ja kansalaisten oikeus valtakunnallisesti laadukkaisiin kirjastopalveluihin ovat kaikki yleispäteviä arvoja. Perelmanin mukaan tällainen erityisarvojen liittäminen laajempiin puitteisiin osoittaa halua ylittää pienryhmäyksimielisyyden rajat. Eli kohderyhmänä eivät olekaan vain tietyn ryhmän erityisasiinatuntijat vaan pääkirjoitusten laajempi universaaliyleisö.

Pääkirjoituksissa puhutaan myös kirjastosta instituutiona ja kirjastopalvelujen tuottamista yhteistyössä perustellaan enemmän abstrakteilla yleispätevillä arvoilla kuin Kirjastostrategiassa. Uuden retoriikan ajattelussa abstraktit arvot sopivat paremmin yhteiskunnallisen kritiikin lähtökohdaksi ja voivat tarjota perustaa muutosvaatimuksille ja kumouksellisuudelle. Kirjastostrategia 2010 on Opetusministeriön asettaman työryhmän työn tulos, joten on olettavaakin ettei strategiassa perustella yhteistyötä yhtä paljon abstrakteilla arvoilla kuin Kirjastolehden artikkeleissa.

Kirjastoseuran lausunnoissa kirjastoalan yhteistyötä ei kyseenalaisteta, mutta monissa kannanotoissa perustellaan yhteistyön tarve konkreettisilla arvoilla. (Suomen Kirjastoseuran lausunto Kansalliskirjastotyöryhmä 2002 –muistioon, Kirjastolehti 3/2003 s.28.)

”Kirjastoalan yhteistyön tiivistyminen ja toimintatapojen yhdenmukaistaminen eri kirjastosektoreilla on lisännyt tarvetta luoda valtakunnallinen palvelu- ja kehittämissyksikkö, joka tuottaa keskitetysti eri kirjastosektoreiden tarvitsemia yhteisiä palveluja sekä koordinoi ja kehittää yhteistoimintaa.”

”Kirjastoseuran näkemyksen mukaan olennaisinta on korjata 1990-luvulla syntynyt rahoituksen jälkeenjääneisyys ja kirjastojen resurssoinnin niukkuus kunnissa. Tätä tarkoitusta varten on selvitettävä niitä keinoja, joilla valtionosuus saataisiin jaetuksi kannustavasti siten, että erikokoiset kunnat rahoittaisivat kirjastojen toimintaa tasapuolisesti. Päämääränä tulee olla kansallinen kirjastoverkko, jonka rakentamisessa kunnat ovat avainasemassa.” (Suomen Kirjastoseuran kannanotto kirjastopoliittiseen ohjelmaan, Kirjastolehti 3/2001 s. 8.)

Kirjastoseuran lausunnoissa argumentoijan ja argumentoinnin yleisön välisiä yksimielisyyden alueita pyritään vahvistamaan todellisuutta (tosiseikat, totuudet, otaksumat) painottavilla teki-
jöillä. Kirjastoseuran kannanotot ovat muodollisia, eivätkö kyseenalaista todellisuutta samoin kuin Kirjastoseuran julkaiseman Kirjastolehden pääkirjoitukset.

6.2.3 Argumentoinnin eteneminen artikkeleissa

6.2.3.1 Kirjastojen välinen työnjako ja yhteistyö muiden instituutioiden kanssa pääkirjoituksissa

Kirjastojen välistä erikoitumista ja yhteistyötä tietyillä erityisalueilla perustellaan useassa pääkirjoituksessa eri näkökulmista. Lasten kirjastotyötä käytetään esimerkkinä. Perusteluissa viitataan myös koulun ja kirjaston väliseen yhteistyöhän pedagogisten informaattikkojen palkkaamiseksi, eli tätä yhteistyötä pidetään ennakkotapauksena tai mallina. Näin pyritään luomaan uutta todellisuutta ja toimintatapaa argumentoimalla.:

”Vaikuttavuuteen pyrkivä lastenkirjastotyö edellyttää sekä kiinnostusta että erityisosaamista. Kirjastojen lastenkirjastotyötä onkin ehdotettu tuettavan siten, että tietyn alueen kirjastojen yhteisenä henkilöressina, esimerkiksi kustakin maakuntakirjastosta käsin, toimisi lastenkirjasto ammattilainen. Hänen tehtävänään olisi kouluttaa, tiedottaa ja kaikin tavoin edistää alueen lastenkirjastotoimintaa. Aivan vastaava ehdotus on aiemmin tehty kirjaston ja koulun yhteistyön alueellisesta kehittäjäammattilaisesta. Vaikuttaakin siltä, että kirjastot ovat vähitellen organisoimassa toimintaansa yhteistyön suuntaan.” (Lovio, M, Kirjastolehti 1/2001 Lukutaito on avaintaito)

Kirjastojen erikoistuminen ja työnjako perustellaan myös aluerakenteen muutoksella. On kuntia, joissa talous on kunnossa ja kehitysnäkymät ovat hyvä ja kuntia, joiden talous on huono, eikä tulevaisuudessa ole odotettavissa positiivista kehitystä. Seuraavassa perustelussa on löydettävissä jakamiseen perustuvan argumentaation (dilemman) piirteitä. Dilemmassa arvioidaan kahta mahdollisuutta, joiden kummankin todetaan johtavan ei toivottuihin seurauksiin. Dilemma on pakottava, jos myönnetään, että tilanne palautuu jompaankumpaan ei toivotuista vaihtoehdoista. Tällöin on vain valittava pienempi paha.

”Kirjastoissa ollaan syystäkin hyvin kiinnostuneita esimerkiksi uuden viestintäteknologian mukanaan tuomista mullistuksista. Sen sijaan monien muiden yhteiskunnallisten muutosten analyysi on jäänyt vähemmälle. Kirjastojen ja ylipäätään kuntien toimintaympäristö on hyvin

voimakkaassa muutostilassa. Kansainvälisyys on tullut osaksi arkea, ikärakenne muuttuu ja muuttoliike jatkuu vääjäämättä. Auerakenne muotoutuu uudelleen ja mikä olennaisinta, kuntien talouskehitys eriytyy. On kuntia, joiden talous on kunnossa ja kehitysnäkymät hyvät. Mutta on myös suuri joukko kuntia, joiden talous on todella huonolla tolalla eikä tulevaisuudessa näy helpotusta. Se ei voi olla vaikuttamatta kunnan palvelutasoon.”

”Silloin kun voimavarat ovat vähissä, on seutuyhteistyö usein tarjottu ratkaisu kirjastopalvelujen kehittämiseen. Vain alueellisen yhteistyön avulla voidaan tulevaisuudessa tarjota laadukkaita palveluita myös syrjäseuduilla. Kirjastokimpat yhteisten kirjastotietojärjestelmien pohjalta on yksi jo hyväksi koettu malli. Kirjastojen onneksi tietoteknologian nopea käyttöönotto on antanut niille kuntien muihin palveluihin verrattuna etumatkaa asuinpaikasta riippumatta saatavilla olevien virtuaali-palvelujen kehittämisessä. Lähitulevaisuudessa kuntien lisääntyvän seutuyhteistyön haasteena on järjestää myös fyysiset kirjastopalvelut eli tilat ja koelmat niin, ettei jää liian suuria alueellisia palvelutyhjiöitä. Yksi mahdollinen syrjäseudun kirjaston selviytymisstrategia voi olla kirjastoverkon säilyttäminen palveluja laajentamalla; kokoamalla muitakin kuntalaisille tärkeitä palveluja kirjaston yhteyteen. Myös kirjastoautoihin voidaan liittää monenlaisia oheispalveluja.” (Lovio, Kirjastolehti 5/2001.)

Pääkirjoituksessa Kaikki hyvin kirjastossa (Lovio 1/2003) yleinen kirjasto mainitaan yhtenä suomalaisena menestystarina. Palvelujen tuotantotapa kuvataan edistyksellisenä, tehokkaana ja taloudellisenä siksi, että palvelujen tuotantotapa perustuu ennakkoluulottomaan verkostoajatteluun. Pääkirjoituksessa väitetään myös, että kirjastot käynnistivät alueellista yhteistyötä kunnissa jo ennen kuin siitä oli millään muulla julkisen palvelutuotannon alalla kuultukaan. Koska uudet digitaaliset aineistot ovat kalliita, mutta kirjaston asiakkaiden olisi voitava käyttää tietovarantoja ilman kohtuuttomia kustannuksia, tarvitaan sekä kansallisia yhteiskäyttöisiä tietoresursseja että paikallisia palveluja. Digitaalisten aineistojen keskittämistä perustellaan taloudellisuudella ja tehokkuudella.

Paikallisten ja alueellisten kirjastopalvelujen merkitystä perustellaan yhteisöllisyydellä, mikä on loogista, sillä paikallisten palveluiden tuottaminen on yleensä kalliimpaa kuin keskitettyjen palveluiden. Kirjastostrategiassa yhteisöllisyyden merkitys ei korostu samalla intensiteetillä kuin pääkirjoituksissa.

”Vaikka esimerkiksi oppimiskäsityksissä tapahtuneet muutokset tunnetaan, ei vuorovaikutteisuutta tai yhteistoiminnallista tiedon luomista ole toistaiseksi pidetty keskeisenä toiminta-ajatuksena.”

”Tällä hetkellä puhutaan paljon yksittäisten kansalaisten tietoyhteiskunnan palveluiden käytöstä ja käyttämättömyydestä. Yhtä tärkeää olisi puhua yhteisöllisestä käytöstä ja sen vahvistamisesta. Jos virtuaalikirjastopalvelut vastaavat paikallisiin tiedontarpeisiin, niitä käytetään. Tästä huolehditaan siten, että alueellisissa ja seudullisissa kirjastoyksiköissä syntyy riittävästi uutta verkkoaineistoa.”

”Tulevaisuudessa tarvitaan entistä korkeatasoisempaa ammatillista palvelua. Verkkopalvelujen vuorovaikutteisuuden ja yhteisöllisyyden vaatimuksen, alueellisesti vaihtelevien tiedontarpeiden ja ammattitaidon säilyttämisen takia on alueellisia tietopalveluja voitava kehittää kansallisesti keskitettyjen palvelujen rinnalla.” (Lovio: Kirjastolehti 2/2003 Yksi hullu kysyy enemmän kuin kymmenen viisasta ehtii vastaamaan.)

Paikallisiin ja alueellisiin tiedontarpeisiin ja niihin vastaamiseen, otetaan selkeimmin kantaa jurri pääkirjoituksissa. Valtakunnan tasolla Kirjastostrategiassa tai Kirjastoseuran lausunnoissa ei puhuta kolmannen sektorin yhdistysten ja yhteisöjen sekä kirjastotoimen välisestä yhteistyöstä tiedon tuottamisen ja välittämisen alueella oikeastaan lainkaan.

Koulujen ja kirjastojen välinen yhteistyö nähdään haastavana mahdollisuutena. Pääkirjoituksessa tunnustetaan, että kirjasto on vahvoilla tiedonhankinnan opastajana, mutta tiedon arviointi ja sen käytön ohjaaminen vaatii kirjastonhoitajan ja opettajan yhteistyötä. Koulujen kirjastopalveluiden tuotteistamista esitetään ja palvelun tuotteistaminen määritellään esimerkissä niin että kumpikin osapuoli tarkoittaa sillä samaa asiaa ja heillä on yhteisymmärrys sisällöstä.

Koulutuksen suhde tietoon on muuttunut niin, että keskeistä ei ole enää tiedon lisääminen vaan oppimaan oppiminen. Oppijalle hyvin tärkeäksi ovat tulleet kyky arvioida, hakea ja käyttää tietoa. Muutoksen myötä kirjastojen rooli on alkanut laajentua tiedon tarjoajasta avoimeksi oppimisympäristöksi. Näistä perusasioista vallitsee nykyisin yksimielisyys. Näyttää kuitenkin siltä, että tarvitaan kirjastopalvelujen paradigman, toimintaa ohjaavien uskomusten syvällisiä muutoksia, jos kirjasto todella haluaa ottaa nykyistä enemmän vastuuta oppijoiden kirjasto- ja tietopalveluista. Tämä siksi, että kirjasto vielä niin usein perustaa toiminta-ajatuksensa tiedon jakelun periaatteelle. Kirjaston ja koulun yhteistyön kypsymisessä voivat ammatillisten näkemysten ja työn tavoitteiden erilaisuuden ymmärtäminen ja hyväksyminen olla niitä varsinaisia koetinkiviä, voimavaraongelmien ohella. (Lovio Kirjastolehti 3/2003: Tiedonhankintataitojen ohjaamisesta.)

Kirjasto- ja tietopalvelualan toimijoina ja yhteistyön osapuolina pääkirjoituksissa esitetään:

- Kunta
- Kunnan kirjasto ja henkilöstö
- Kunnan opetustoimi
- Muut kulttuuri-instituutiot: arkisto- ja museotoimi
- Paikalliset järjestöt erityisesti yhteisöllisen informaation tuotannossa
- Seutukirjasto
- Kirjaston kehittämis- ja tutkimusyksikkö, jota ehdotetaan perustettavaksi ja jonka toimialana olisi esimerkiksi kirjastojen auttaminen ja tukeminen tietotekniikkahankinnoissa.

- Valtakunnallinen ja kansainvälinen kirjastoverkko

Pääkirjoituksissa nähdään siis myös kolmas sektori eli kansalaisjärjestöt yhtenä kirjastopalvelujen tuottajana. Pääkirjoituksissa ei arvoida hajautettua tai keskitettyä mallia toista parempana kirjastopalvelujen tuottamisen mallina julkisella sektorilla. Kirjaston kehittämis- ja tutkimusyksikön perustamisen kannattaminen edustaa keskitetyn mallin ajatusta. Kyseisen yksikön tarve on kuitenkin kiistaton, palvelujen rajapintojen standardointi on ehdoton edellytys onnistuneeseen tiedonsiirtoon niin hajautetussa kuin keskitetyssä kirjastopalvelujen tuottamismallissakin.

6.2.3.2 Kirjastojen välinen työnjako ja yhteistyö muiden instituutioiden kanssa Kirjastoseuran lausunnoissa ja puheenjohtajien haastatteluissa

Kirjastoseuran hallituksen kokouksessa vuonna 2003 käsiteltiin seuran strategiatyöryhmän muistiota, jossa oli linjattu kolme erilaista ehdotusta Kirjastoseuran toimintapolitiikaksi vuosille 2004 -2008. Hallituksen kokouksessa työryhmältä toivottiin enemmän strategian vaatimaa konkretiaa seuran kirjastopoliittisen ohjelman sijaan. Kirjastoseuran hallituksen kokouksessa otettiin myös vahvasti kantaa kirjastopalvelujen markkinaehtoitamista vastaan. Markkinaehtoitamista kutsuttiin tässä yhteydessä markkinafundamentalismiksi:

”Kirjastoalaa markkinafundamentalismi ja userismi uhkaa erityisesti kahdella eri tasolla:

1) Asettamalla yleisesti julkisten toimintojen oman intressin ja logiikan ja erityisesti niiden rahoituspohjan kyseenalaiseksi. Omassa piirissämme on alettu alistuen puhumaan pakosta hankkia kirjastotoimintoihin yksityistä rahoitusta – ja näin puhuttaessa taas edistetään tämän pakon toteutumista.

2) Käsittämällä kattavasti erilaisen yhteiskunnallisen hyvän mm. kulttuurisen sisällön (/tai ’tiedon’ / informaation’) yhtäältä olemuksellisesti ja lisääntyvästi potentiaaliseksi kauppatavaraksi, toisaalta välineeksi taloudellista tehokkuutta ja kilpailukykyä tavoiteltaessa.”

”Viime vuosina yleisemmässä yhteiskunnallisessa keskustelussa markkinafundamentalismia ei ole enää hyväksytty samalla tavoin itsestään selvästi kuin aiemmin. Tähän liittyy esim. Attac-liikkeen esiintulo. On kovin oudoksuttavaa, jos Kirjastoseura ei millään tavoin löydä omaa asemaansa tässä nousevassa kritiikissä vaan mieluummin on osaltaan passiivisella hyväksynnällään vahvistamassa markkinafundamentalistista vallankumousta.” (Strategisia kipupisteitä, Kirjastolehti 2/2003 s.24-25.)

Ajatus kirjastopalvelujen ulkoistamisesta tai rahoittamisesta muutoin kuin julkisin varoin samaistetaan tässä markkinafundamentalismiin ja yhtymäkohta Ruth Rikowskin (2002) esittämään kritiikkiin on ilmeinen. Perusteluna on käytetty analogiaa. Markkinafundamentalismi nähdään erittäin kielteisenä ja pelkästään voiton maksimointiin pyrkiväksi toiminnaksi .

Kirjastoseuran virallisessa kannanotossa (Uhkaako vapaakauppa kirjastopalveluja? Kirjasto-lehti 4, 2004.) painotetaan sitä, että kulttuuripalvelut eivät ole verrattavissa muuhun palvelutuotantoon. Suomalaisen kulttuurin ainutlaatuisuutta korostetaan ja vertauksella on siten kvasiloogisen argumentin rakenne.

”WTO:n Kauppapolitiikan tavoitteena on kansainvälisen työnjaon edistäminen. Kulttuuriin tämä ei päde, koska suomalaista kulttuuria on vain Suomessa. Kulttuuri ei ole samanlainen hyödyke kuin vaikkapa kumisaappaat, joita voi valmistaa missä vain. Kauppaneuvotteluissa Suomi pitää huolen siitä, että suomalaiset saavat suomalaista koulutusta ja kulttuuria.”

Mielestäni tässä on kyse nimenomaan ristiriidasta kvasiloogisena argumenttina. Tavallisessa kielessä ei voi tavallaan koskaan törmätä järjettömyyteen vaan vain yhteensopivuuden puutteeseen silloin, kun esitetty sääntö, kannatettu väite tai omaksuttu asenne johtaa meidät tahtomattamme konfliktiin joko aiemmin esitetyn säännön tai sellaisen yleisesti hyväksytyyn väitteen kanssa, joka meidän oletetaan muiden ryhmämme jäsenten tavoin hyväksyvän. Yhteensopimattomuus pakottaa valitsemaan, osoittamaan ristiriitatapauksissa pätevän säännön, luopumaan jostakin säännöstä tai rajoittamaan sen sovellusala (Perelman 1996, 63.)

Samassa kannanotossa vedotaan myös auktoriteetteihin eli Euroopan komissioon, EBLIDA:aan (European Bureau of Library and Information Associations) ja IFLA:aan (International Federation of Library Associations). Taloudellisin eli määrällisin tekijöin perustellaan sitä, että sopimusta ei kannata kirjoittaa, sopimuksen purkamisen väitetään olevan jos ei mahdollonta niin ainakin hyvin kallista. Kirjastoseuran kanta kirjastopalvelujen ylikansalliseen ostamiseen ja tuotteistamiseen on mielestäni vielä vuosina 2000 – 2004 selkeästi kielteinen.

”Suomi ei ole tehnyt kirjastoalalla mitään sidontoja eikä avannut sitä kilpailulle. Näin ei ole tehty myöskään Euroopan komissio, joka neuvottelee EU-maiden puolesta kauppasopimuksia.

Eduskunnan suuri valiokunta on järjestänyt tänä vuonna kaksi WTO-kuulemistilaisuutta, joissa on ollut läsnä kymmeniä kansalaisjärjestöjä. Suomen kirjastoseura on ainoana edustanut kirjasto- ja kulttuurialaa. Seura on vaatinut kirjastopalvelujen jättämistä GATS-neuvottelujen ulkopuolelle vedoten IFLA:n ja EBLIDA:n kannanottoihin.

Kirjastojärjestöjen tulee tarkkaan seurata tilannetta, ettei kirjastoalaan kohdisteta sidontoja edes epähuomiossa tai käytäessä neuvotteluissa kauppaa eri sektoreiden kesken. Hallituksille saattaa tulla kiusaus luopua periaatteistaan vaikkapa kirjastosektorilla saavuttaakseen neuvotteluetua jollain toisella sektorilla. Kerran tehtyä sidontaa on lähes mahdoton purkaa. Ainakin siitä joutuu maksamaan kalliin hinnan muille sopijaosapuolille.”

Kirjastopalvelujen rahoittamisesta muuten kuin julkisen varoin, ei myöskään kannateta. Kirjastoseuran puheenjohtaja Kaarina Dromberg muodostaa ainoan poikkeuksen, sillä vuoden

2002 haastattelussa kysyttäessä kirjastopalvelujen rahoituksesta, hän suhtautui myönteisesti sponsorointiin:

”Valtion kirjastomäärärahojen palauttamista asteittain veikkausvoittovaroista verovaroin maksettavaksi Kaarina Dromberg pitää kaikin puolin hyvänä asiana. – Vaikkakaan itse siirto ei määrärahoja lisää, se on jo sellaisenaan kannanotto kirjastojen rahoituksen turvaamisen puolesta. Veikkausvoittovarojen kertyminen on epävarmaa, kun ulkomaista kilpailuakin on rahapeleihin tulossa. Kirjastojen kehittämishankkeisiin tarkoitetuissa määrärahoissa on onneksi ollut kasvuakin. Sponsorointi lisääntyy toivottavasti myös. Seniorien viestintäpäivät ja osuuspankkien lahjoitus ovat mainioita esimerkkejä, joita voisi tulla lisää. Maksuttomia kirjaston peruspalvelujen tulee olla niin kuin tähänkin asti. Mutta tarkasti harkiten voidaan joitakin erityispalveluja ehkä maksullistaa.” (Kirjasto on kansalaisliike, Kirjastolehti 5/2002 s. 8.)

Kirjastoseuran kannanotoissa haasteeksi nähdään alueellisesti ja laadullisesti tasa-arvoisten kirjastopalvelujen tuottaminen. Sen edellytyksenä pidetään riittävää ja ammattitaitoista henkilökuntaa, uusiutuvia fyysisiä ja digitaalisia kokoelmia ja kansallisen kirjastoverkon toimivuutta. Näiden edellytysten saavuttamiseksi, Kirjastoseura painottaa useammassa lausunnossa valtion toimien tärkeyttä julkisin varoin tuotettujen yhteisten palvelujen kehittämisessä (Varastokirjasto, Kansalliskirjasto, Tiedonhaun portti) ja alueellisen yhteistyön kehittämisessä. Näiden vakiintuneiden palvelujen rahoitus tulee Kirjastoseuran mukaan saada valtion budjettirahoitukseen.

Kirjastoseura haluaa edistää opetuksen ja oppimisen tietohuollon järjestämistä sekä kirjastojen ja koulujen yhteistyön kehittämistä. Tällöin kansalaisille taataan jo peruskoulutuksen yhteydessä tietoyhteiskunnan vaatimat tiedonhallintataidot. Kirjastojen ja koulujen yhteistyön tärkeyttä perustellaan väestön koulutustason nousulla ja sillä että opetustoimen ja elinikäisen oppimisen laajentuneet tarpeet vaikuttavat kirjastopalveluihin ja niiden kehittämiseen. Yleiset kirjastojen tulee palvella oppijoita. Peruskoulujen ja lukioiden kirjasto- ja tietopalvelut hoidetaan pääasiassa yleisten kirjastojen kautta, vaikka vastuu oppijoiden tietohuollossa on sekä kunta- että valtiotasolla opetustoimella. Tässä on selkeästi nähtävissä halu ja tarve selkeämmin linjata opetus- ja kirjastotoimen välistä työnjakoa oppijoiden tietohuollon järjestämisessä.

Kirjastoseurannan lausunnoissa kirjastoalan ja kirjastopalvelujen tuottamisessa pääasiallisina toimijoina nähdään:

- Yleinen (kunnallinen) kirjasto
- Opetustoimi
- Seutukirjasto
- Kansalliskirjasto (korostunut rooli)
- Valtio – opetusministeriö

Kirjastoseuran kannanotoissa kirjastopalvelujen tuottajat määritellään yllättävän konservatiivisesti. Kolmannen tai yksityisen sektorin rooliin palvelujen tuottajana ei virallisissa kannanotoissa otettu lainkaan kantaa. Yksityisen sektorin roolista ei puhuta lainkaan. Sen sijaan Kansalliskirjastolla nähdään korostunut rooli palvelujen tuottajana. Eli Kirjastoseuran viralliset kannanotot puhuvat siten keskitetyn palvelutuotannon puolesta.

6.3 Tulosten yhteenveto: julkisesti rahoitetun kirjastoverkon puolesta

Kirjastolehden artikkeleissa ja Kirjastoseuran lausunnoissa argumentoidaan julkisesti rahoitetun julkisen sektorin ylläpitämän kirjastoverkon puolesta. Kirjastoseuran puheenjohtajan Tarja Cronbergin (2003) näkemys tiedon vapaasta saatavuudesta symboloi käytyä keskustelua:

”Yksi huolenaiheistani liittyy tiedon panttaamiseen ja maksullisuuteen. Esimerkiksi Tilastokeskus kauppaa kalliilla hinnalla tutkimustyölle välttämätöntä, yhteisillä verovaroilla kerättyä tietoa. Näin kaikki tieto kaikille -periaate vaarantuu. Kirjastoilla tulisi ehdottomasti olla mahdollisuus hankkia edullisia yhteisliisenssejä ja aluetietopaketteja asiakkaidensa käyttöön.” (Kirjastolehti 5/2003 s. 7).

Sama linjaus on Kirjastostrategiassa – yleiset kirjastopalvelut tulee kustantaa julkisin varoin. Perusteluina kaikissa teksteissä on perustuslakiin viittaava ’yhtäläisyyden ja yhdenmukaisuuden’ -periaate. Yleiset, laadukkaat kirjastopalvelut on taattava kaikille asuinpaikasta, iästä, osaamistasosta ja varallisuudesta riippumatta.

Kirjastopalvelujen tuottamista yhteistyössä joko horisontaalisen tai vertikaalisen mallin mukaan perustellaan kustannustehokkuudella. Erikoistumista kirjastoverkoston eri haaroissa perustellaan sillä, että erikoituminen tuottaa lisäarvona laadukkaampia palveluita tietyillä osa-alueilla kuten kirjastojärjestelmien kehityksessä tai oppijoiden tietohuollon järjestämisessä.

Mielenkiintoista on se, että nimenomaan ainoastaan Kirjastostrategiassa ja Kirjastopoliittisessa ohjelmassa nostettiin esiin yleisten kirjastopalvelujen ostaminen muilta kuin pelkästään toisilta julkisilta organisaatioilta käyttäen esimerkkinä tietotekniikkapalveluiden ostoa. Tulkitsen tämän niin, että valtion virkamiestasolla eli opetusministeriössä oltaisiin valmiita vahvistamaan yksityisen sektorin roolia yleisten kirjastopalvelujen tuotannossa. Suunta ei kuitenkaan ole radikaali. Luettelointipalveluja ja tietokantapalveluita (esim. Aleksisartikkeliviitetietokanta suomalaisista lehdistä) on pitkään ostettu Kirjastopalvelulta, joka perustettiin vuonna 1961 Suomen Kirjastoseuran toimesta. Vuonna 1995 yritys siirtyi osaksi ruotsalaista BTJ-konsernia. Kirjastoseura omistaa BTJ:stä edelleen 20 prosenttia.

Kirjastoseura edustaa yleisellä kirjastosektorilla työskentelevien näkökantaa kirjastopalvelujen tuottamiseen. Pääkirjoitusten ja Kirjastoseuran lausuntojen analyysin perusteella näyttää siltä, että kirjastoalan ammattilaiset eivät ole halukkaita ryhtymään itse yksityisiksi tietyn kirjastoalan erityispalveluiden tuottajiksi eivätkä ole myöskään halukkaita ostamaan muita erityispalveluita muilta yksityisiltä palveluntuottajilta. Toisaalta Kirjastopalvelu nykyinen BTJ saattaa olla niin vakiintunut toimija kirjastopalvelujen tuottajana, että yksityisestä enemmistöomistuksesta huolimatta sitä ei teksteissä mielletty ulkoistettujen palveluiden tuottajaksi, vaikka BTJ:n toiminta täyttääkin kaikki yksityissektorilta ostetun kirjastopalvelun määritteet.

Kirjastosektorilla ei ole ainakaan vielä, ehkä ei koskaan, selkeää tarvettakaan palvelujen yksityistämiseen ja ulkoistamiseen. Pohjoismaissa kirjastopalvelut on kyetty tähän asti tuottamaan ilmeisesti riittävän kustannustehokkaasti julkisen sektorin toimesta palvelujen laadun siitä kärsimättä.

Kirjastopalvelujen tuottajien kentässä keskusteltiin vuosina 2000 – 2004 paljon Kansalliskirjaston roolista tiettyjen keskitettyjen palveluiden tuottajina. Samoin keskusteltiin seudullisten kirjastojen roolin vahvistamisesta varsinkin opetustoimelle tuotettujen palveluiden tuottajana. Paikallisen kirjaston rooliin ei teksteissä nähty tarvittavan erityisiä muutoksia. Suomessa halutaan edelleen säilyttää laaja paikallinen kirjastoverkko, jossa yleiset kirjastot vastaavat myös alueensa asukkaiden paikallisiin tiedontarpeisiin. Kirjastolehdessä ehdotettiin myös yhteistyötä paikallisen yhdistysten ja yhteisöjen ja alueen kirjaston kanssa. Valtion tasolla opetusministeriön roolia ei itse asiassa kyseenalaistettu juuri lainkaan. Opetusministeriön tärkeimpinä tehtävänä nähtiin budjettirahoituksesta ja lainsäädännöstä vastaaminen.

7 POHDINTAA

Sekä opetusministeriön että Kirjastoseuran teksteissä painotettiin kansallisen kirjastoverkon ja keskitetysti tuotettujen kirjastopalvelujen tärkeyttä. Usein puhuttiin myös siitä, että keskitettyyn palvelutuotantoon pitää saada pysyvä rahoitus valtion budjetista. Rahoituksen ei tulisi olla projektiluonteista tai esimerkiksi veikkausvoittorahoista tulevaa prosentuaalista osuutta. Olisi mielenkiintoista selvittää päästiinkö teoriasta käytäntöön eli tutkia sitä, miten keskitetyt kirjastopalvelut järjestettiin vuosina 2004 – 2008 ja miten ne rahoitettiin. Teksteissä korostetaan myös kansalaisten tasa-arvoista mahdollisuutta laadukkaisiin kirjastopalveluihin asuinpaikasta riippumatta. Edelleen olisi kiehtovaa selvittää, miten vuoden 2009 kuntaliitoksissa huomioidaan yleiset kirjastopalvelut ja miten kuntaliitosstrategioissa otetaan kantaa yleisten kirjastopalvelujen tuottamiseen.

Suomessa yleisellä kirjastosektorilla puhutaan yllättävän vähän palveluiden tuottamisesta muun kuin julkisen sektorin toimesta. Ensimmäinen ja kolmas sektori olivat teksteissä marginaalissa. Kannattaisi ehkä selvittää myös Euroopan Unionin tasolla, miten Euroopan komissio ja parlamentti ottavat kantaa yleisten kirjastopalvelujen tuottamiseen ja millainen on Euroopan unionin kirjastostrategia vastaavana ajanjakson 2000 – 2004 ja siitä eteenpäin. Euroopan Unionin tason strategioiden vaikutusta Suomen kokoiseen valtioon on vaikea hahmottaa, jos ei ensin katso peruutuspeiliin ja selvitä, miten 2000-luvun alkupuolen linjaukset Suomessa ja Euroopan Unionissa yhtenevät. Tuon vertailun perusteella voisi päätellä jotain kehityksestä vertaamalla ajallisesti seuraavia strategioita keskenään.

Kiehtovin ajatus on, että Suomen kirjastosektori ohittaisikin kokonaan julkisella sektorilla toteutettavan palvelujen yksityistämävaiheen ja etenisi suoraan seuraavan vaiheeseen, josta yrittäjäelämässä nyt puhutaan verkostojen strategiana. Tuo verkostojen strategia on itse asiassa juuri sitä yhteistyötä, jota kirjastomaailmassa on tehty vuosikymmeniä.

LÄHTEET

Aro, Jari: (1998) Verkosto metaforana. Tiede & Edistys 1998:3.

Haasio, Ari & Piukkula Juha (toim.) (2000) Verkostoituvat kirjastot. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Haavisto, Tuula & al (2004): Kirjastojen peruspalvelua täydentävä maksullinen toiminta: Tilanneselvitys kirjasto-osaamisen tuotteistamisesta ja kaupallistamisesta. Helsinki.

Hakanen, Matti & al (2007): Verkostojen strategiat: Menesty yhteistyössä. Helsinki: Edita.

Heinisuo et al. (2004). Kirjastopalvelut kaikilla mausteilla: Palvelutuotannon tila, tarpeet ja tulevaisuuden linjauksia. Opetusministeriön julkaisuja 2004:5.

Hiironniemi, Silja (2002). Julkisen terveydenhuollon, yksityisen ja kolmannen sektorin työnjako. Teoksessa Kuntien uusi rooli terveyspalvelujen järjestäjinä ja hankkijoina. S. 88-94. Toim. Matti Liukko ja Anna-Maija Luukkonen. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi; Suoninen, Eero (2004). Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.

Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (toim) (1998). Argumentti ja kritiikki: Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot. Helsinki: Gaudeamus.

Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa & Heinlahti, Kaisa (2006) Mitä on tutkimus? Argumentaatio ja tieteenfilosofia. Helsinki: Gaudeamus.

Koistinen, Mikko (1998). Pelkkää taloutta. Retoriikkajournalismin tutkimuksessa. Teoksessa: Media-analyysi - tekstistä tulkintaan. Toim. Anu Kantola, Inka Moring ja Esa Väliverronen. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, Lahti.

Kuusisto, Riikka (1998). Oikeutettu sota ja julma teurastus: Läntisten suurvaltajohtajien sota-retoriikkaa Persianlahdella ja Bosniassa. 1998. Helsinki: Like.

Mikkola, Ilkka (2005). Kansa, kirjastot ja katkosetki. Lähikirjastojen lakkautuksia vastustavien mielipidekirjoitusten diskurssianalyttistä tarkastelua. Pro gradu-tutkielma: Tampereen yliopisto, informaatiotutkimuksen laitos.

Outsourcing: A public Library Checklist (2000). Public Library Association. American Library Association. Saatavilla kokonaisuudessaan URL:
<http://www.ala.org/ala/pla/plaorg/reportstopla/outsourc.pdf> (4.3.2007)

Palonen, Kari (1988). Tekstistä politiikkaan: Johdatusta tulkintataitoon. Tampere: Vastapaino.

Palonen, Kari & Summa, Hilka (1996). Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat. Tampere: Vastapaino.

Perelman Chaim (1971). *The New Rhetoric. A Treatise of argumentation*. London: University of Notre Dame Press.

Perelman, Chaim (1996). *Retoriikan valtakunta*. Tampere: Vastapaino.

Puro, Jukka-Pekka (1998). Puhetaidosta retoriikkaan vai oliko se päinvastoin. *Tiedotustutkimus* (21):3, s 82-91.

Potter, Jonathan (1996). *Representing Reality. Discourse, Rhetoric and Social Construction*. London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage Publications.

Rikowski, Ruth (2002). *The WTO/GATS Agenda for Libraries*. Talk prepared for public meeting at Sussex University 23rd May, 2002. Saatavilla kokonaisuudessaan URL: <http://www.ieps.org.uk.cwc.net/rikowski2002a.pdf> (4.3.2007)

Siitonen, Arto & Halonen, Ilpo (1997). *Ajattelu ja argumentointi*. Juva: WSOY.

Summa Hilikka (1989). *Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka: Tapaus asuntopolitiikka*. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskeskuksen julkaisuja A 17. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.

Sääskilahti, Minna (2006). *Vapise, kuningas alkoholi: Alkoholivalituksen tekstilaji ja sen muuttuminen vuosien 1755 ja 2001 välisenä aikana*. Oulu: Oulun yliopisto.

Talja, Sanna (1998). *Musiikki, kulttuuri, kirjasto: Diskurssien analyysi*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Yksityisen palvelutuotannon rooli julkisessa palvelutuotannossa. (2005) Valtiovarainministeriön työryhmämuistioita 6/2005. Helsinki: Edita

Ylitalo, Kirsti (2005). *Palveluja yhteistyössä – kunnat valintojen edessä*. Sosiaali- ja terveyspalvelujen seudullinen yhteistyö verkostoitumiseen ja työnjakoon perustuvana monitoimijakoisena mallina. Suomen Kuntaliiton Julkaisuja 177. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

TUTKIMUSAINEISTO

Kirjastostrategia 2010. Tiedon ja saatavuuden politiikka. (2003). Opetusministeriön julkaisu- ja 2003:1. Helsinki. Opetusministeriö.

Lehtiartikkelit

Dahl, Rita (2004). Kirjastot luovuuden lähteinä – Kansanedustaja Tarja Cronbergille tietoyhteiskunta on tullut läheiseksi omien tutkimusten myötä. Kirjastolehti 97(6): 24.

Haasio, Ari (2000). Oppipoikia ja nettiguruja. Pääkirjoitus. Kirjastolehti 93(2).

Haasio, Ari (2000). Seinät ja sisällöt. Pääkirjoitus. Kirjastolehti 93(7).

Ihamäki, Saara (2003). Kirjastoseura – Strategisia kipupisteitä. Kirjastolehti 96(3): 24-25.

Lovio, Maisa (2002). Kirjastokeskustelua. Pääkirjoitus. Kirjastolehti 95(2).

Lovio, Maisa (2002). Ammattilaisia joka lähtöön. Pääkirjoitus. Kirjastolehti 95(3).

Lovio, Maisa (2002). Kirjasto on kansalaisliike. Kirjastolehti 95(5): 8-9.

Lovio, Maisa (2003). Kaikki hyvin kirjastossa?. Pääkirjoitus. Kirjastolehti 96(1).

Lovio, Maisa (2003). Yksi hullu kysyy enemmän kuin kymmenen viisasta vastaa. Pääkirjoitus. Kirjastolehti 96(2).

Lovio, Maisa (2003). Tiedonhankintataitojen ohjaamisesta. Pääkirjoitus. Kirjastolehti 96(3).

Lovio, Maisa (2003). Tarja Cronberg: Työtä sosiaalisesti kestävä tietoyhteiskunnan hyväksi. Kirjastolehti 96(5): 6-7.

Lovio, Maisa (2003). Hybridikirjasto. Pääkirjoitus. Kirjastolehti 96(6).

Myllylä, Riitta (2002). Kirjastoseura. Venyykö verkko. Kirjastolehti 95(3): 31.

Sipilä, Sinikka (2003). Suomen kirjastoseura: Uudet palvelut vaativat uudet resurssit. Kirjastolehti 96(1): 5.

Sipilä, Sinikka (2004). Suomen kirjastoseura: Kirjastoseuran strategiaseminaarissa löytyi viisi hyvää teemaa. Kirjastolehti 97(2): 25.

Sipilä, Sinikka (2004). Suomen kirjastoseura: Näkymätön näkyväksi. Kirjastolehti 97(3): 28.

Sipilä, Sinikka (2004). Suomen kirjastoseura: Uhkaako vapaakauppa kirjastopalveluja? Kirjastolehti 97(4).

Sipilä, Sinikka (2005). Kirjastoseura: Miten turvaamme kirjastopalvelut. Kirjastolehti 98(8): 24.